

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
НУБІП України
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.4:005.336.2

НУБІП України

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
педагогіки

НУБІП України

І.М. Савицька
« » 2022 р.

Р.В. Сопівник
« » 2022 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НУБІП України

на тему: «ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІХ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ»

НУБІП України

Спеціальність:
Освітньо-професійна програма:
Орієнтація освітньої програми:

01 «Освітні, педагогічні науки»
«Освітньо-професійна»

НУБІП України

Гарант освітньої програми

к.п.н. ЧЕРЕДНИК Лідія Миколаївна

Керівник магістерської роботи

к.п.н. ЧЕРЕДНИК Лідія Миколаївна

Виконав:

ПОГРІБНА Юлія Іванівна

НУБІП України

Київ-2022

Кафедра педагогіки

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., доцент

Р.В. Сопівник

« »

2021 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

студенту

1. Тема магістерської роботи: *«Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки».*

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 31.01.2022 р. за № 174 «С».

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру: 25.10.2022 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Конкретизувати та науково модифікувати поняття «комунікативна компетентність» як важливого компонента професійної компетентності майбутнього педагога.

2. Визначити структуру (компоненти) комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

3. Сформувати критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

5. Сформувати діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

6. Провести експериментальне дослідження означеної проблеми, виявити рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Дата видачі завдання:

Керівник магістерської роботи

Завдання прийняв до виконання

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: *«Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки».*

Обсяг і структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел інформації (64 найменування) та 3 додатків. Загальний обсяг дорівнює 96 сторінок, містить 19 таблиць, 11 рисунків.

У першому (теоретичному) розділі визначено, що компетентність - це інтегрована динамічна характеристика конкурентоспроможної особистості, яка характеризує людину як суб'єкта певної діяльності, сприяє можливості кваліфіковано виконувати роботу, приймати рішення в проблемних ситуаціях, планувати та виконувати дії для успішного досягнення поставлених цілей.

Комунікативна компетентність загалом становить комунікативний потенціал особистості, який характеризує її комунікативні здібності, можливості та визначає якість, успішність її спілкування у професійній педагогічній сфері.

У структурі комунікативної компетентності педагога ми виокремлюємо *когнітивний, мотиваційний, поведінковий і особистісний* компоненти, поєднання яких дозволяє педагогу досягати бажаних результатів у комунікативній діяльності.

У другому розділі роботи визначено педагогічні умови освітнього процесу, які сприятимуть ефективному формуванню комунікативної компетентності майбутніх педагогів: створення у закладі освіти сприятливого комунікативного середовища для майбутніх педагогів на основі застосування інноваційних технологій навчання; використання проблемного та особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі; моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності; формування в майбутніх педагогів позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності.

Також визначено структуру досліджуваного поняття, його компоненти (комунікативно-готовнісний, потребнісно-мотиваційний, діяльнісний, особистісний), критерії і показники.

У третьому (експериментальному) розділі проведено педагогічний експеримент, який складався із трьох етапів (констатувального, формувального і контрольного). Визначено діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості досліджуваного феномену. Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту дозволив

зробити висновки про ефективність визначених педагогічних умов, впровадження яких у освітній процес реального закладу освіти принесло позитивний результат у вигляді підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, професійна підготовка, майбутні викладачі.

Публікації:

1. Чередник Л., Погрібна Ю. Інтерактивні методи формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки. *II*

Міжнародна науково-практична конференція «Science and technology: problems, prospects and innovations». 17-19.11.2022 р. Осака, Японія. С. 263-268.

2. Чередник Л., Погрібна Ю. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки. *Всеукраїнська*

студентська науково-практична інтернет-конференція «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи». МОНУ, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Київ, 27.10.2022.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	
1.1. Комунікативна компетентність як об'єкт психолого-педагогічних досліджень.....	10
1.2. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки.....	16
Висновки до розділу I.....	23
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	24
2.1. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.....	24
2.2. Критерії, показники і рівні сформованості комунікативної компетентності.....	29
Висновки до розділу II.....	37
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	39
3.1. Організація експериментального дослідження. Діагностування вихідного рівня сформованості комунікативної компетентності.....	39
3.2. Впровадження педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процес їх професійної підготовки.....	57
3.3. Визначення ефективності впровадження педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки.....	66
Висновки до розділу III.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

НУВБІП України

Актуальність дослідження. Нормативні документи у системі освіти (Закон України «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. та інш.) окреслюють вимоги до професійної компетентності педагога. Зокрема, акцентовано увагу на тому, що «сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян [44]»

НУВБІП України

Особливої уваги набуває проблема формування комунікативної компетентності у майбутніх педагогів, адже домінантним об'єктом праці у професіях педагогічного профілю є люди. Фахівці освітньої сфери повинні постійно перебувати у контакті з багатьма і різними (за віком, фахом, психологічними особливостями тощо) людьми, що, у свою чергу, передбачає необхідність постійного розвитку у них комунікативної компетентності для якомога повнішої реалізації професійних можливостей і досягнення комунікативних цілей [17].

НУВБІП України

Професійна компетентність педагога є інтегральним динамічним утворенням, комплексом знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, громадянських і світоглядних якостей, сформованої системи морально-етичних цінностей, які і визначають здатність педагога успішно здійснювати професійну діяльність у сучасних умовах реформування системи освіти і входження України у Європейський простір. У організованій та здійснюваній професійній діяльності педагог виступає активним суб'єктом спілкування: організовує роботу в інформаційному полі навчальних дисциплін, устанавлює контакти з усіма учасниками освітнього процесу, будує взаємовідносини на основі постійного діалогу тощо. Саме тому комунікативна компетентність є не тільки важливим складником професійної

НУВБІП України

НУВБІП України

НУВБІП України

НУВБІП України

компетентності педагога, але і одним із першочергових завдань вищої педагогічної освіти.

На сьогоднішній день накопичено значний досвід у читаннях підготовки майбутнього педагога до комунікативної діяльності. Зокрема, сутність педагогічної взаємодії розглядали І. Бех, А. Бойко, А. Бодальов, С. Гончаренко, В. Кан-Калик, В. Сухомлинський, О. Федій та ін.; поняття і сутність педагогічної комунікації вивчали Н. Бутенко, О. Жирун, М. Заброцький, С. Левченко та ін.; структуру комунікативної компетентності майбутнього педагога досліджували Н. Бібік, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, С. Петрушин, О. Савченко та ін.; формування комунікативної культури педагога розглядали Н. Гез, Т. Голанд, Т. Гоффманн, М. Лазарева та ін.; шляхи та технології розвитку комунікативних умінь педагога, їх структурні компоненти окреслювали А. Дубаков, Г. Бушуєва, А. Капська, О. Мерзлякова, Д. Хумест та ін.

Варто підкреслити, що науковцями досліджувалися лише окремі, хоч і вагомі аспекти зазначеної проблеми: теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації (Н. Волкова); формування комунікативної культури майбутніх учителів (Л. Аухадєєва, О. Саврилюк, В. Садова); формування комунікативних умінь і навичок майбутніх учителів математики (І. Османова), початкової школи (С. Овсяннікова, Т. Федоренко), студентів гуманітарних спеціальностей (О. Романова); педагогічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя (Є. Прозорова); формування комунікативної компетентності магістрів педагогічних спеціальностей (К. Касярум), майбутнього вчителя-бакалавра (М. Баяні), студента й учня (А. Дубаков, Є. Зяятдінова) тощо.

Зважаючи на сказане вище, **темою** магістерського дослідження було визначено: «Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати проблему формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки та провести експериментальне дослідження проблеми в умовах університетського середовища.

Відповідно до окресленої мети дослідження нами було окреслено завдання:

1. Конкретизувати та науково модифікувати поняття «комунікативна компетентність» як важливого компонента професійної компетентності майбутнього педагога.

2. Визначити особливості формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки.

3. Сформуувати критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

4. Визначити педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

5. Сформуувати діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

6. Провести експериментальне дослідження означеної проблеми, виявити рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Об'єкт дослідження: процес професійної підготовки майбутніх педагогів.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутнього педагога в реальних умовах університетського середовища.

Для вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз наукових джерел із педагогіки, психології, філософії і соціології з метою розкриття сутності поняття «комунікативна компетентність майбутнього педагога», визначення критеріїв і показників

сформованості комунікативної компетентності майбутнього педагога; аналіз ОПН зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; аналіз та узагальнення досвіду роботи з проблеми дослідження комунікативної компетентності майбутнього педагога;

- емпіричні: методи діагностичного обстеження рівня сформованості комунікативної компетентності педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування з метою виявлення рівнів сформованості рівнів комунікативної компетентності майбутнього педагога; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) для перевірки ефективності педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутнього педагога;

статистичні: математичної статистики (статистична обробка показників), що забезпечує кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Публікації:

1. Чередник Л., Погрібна Ю. Інтерактивні методи формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки. // *Міжнародна науково-практична конференція «Science and technology: problems, prospects and innovations»*. 17-19.11.2022 р. Осака, Японія. С. 263-

268.

2. Чередник Л., Погрібна Ю. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки. *Всеукраїнська студентська науково-практична інтернет-конференція «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи»*. МОНУ, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Київ, 27.10.2022.

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі використано 19 таблиць, 11 рисунків, проаналізовано 64 одиниці наукових джерел.

РОЗДІЛ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

1.1. Комунікативна компетентність як об'єкт психолого-педагогічних досліджень

Вивчення і визначення термінологічної бази дослідження є невід'ємним складником осмислення будь-якої наукової проблеми, оскільки

термінологічна точність унеможливорює багатозначність тлумачення наукових

понять, дозволяє у виразити предмет дослідження, правильно визначити шляхи дослідницького пошуку, забезпечує повноту викладу матеріалу.

Основними поняттями, які окреслюють предмет нашого дослідження і якими оперує сучасна наука, є «компетентність», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», «комунікативна компетентність» як мета і результат мовної освіти та «комунікативна компетентність педагога».

Сучасний тлумачний словник української мови дефініцію «компетенція» визначає як «коло повноважень особи, добра обізнаність із

чим-небудь», а поняття «компетентний» пояснює як «володіння ґрунтовними знаннями, повноваженнями та досвідом у певній галузі» [54]. «Словник

української мови» під словом «компетентність» трактує «ґрунтовну обізнаність із чим-небудь; коло повноважень певної організації, установи, особи» [53], а в словнику іншомовних слів поняття «компетентність» (лат.

«competere» – добиватися, відповідати, підходити) розтлумачено як «коло повноважень будь-якого органу або посадової особи; коло питань, в яких хто-

небудь добре обізнаний» [54].

Німецькі дослідники Brezinka W., Heraus E.[63] стверджують, що поняття «компетентність» - грецького («αρετή» - «вищість», «добродіє», «майстерність», «вміння») походження, яке з часом почало означати відносно

постійну якість особистості, що високо цінується суспільством.

На поняття компетентнісного підходу почали звертати увагу саме у дослідженнях європейських науковців з теорії й практики управління та спілкування. Вони визначали суть компетентності по-різному: «здатність», «потенціал» окремої особистості у виконання окремих конкретних дій (М. Сміт); унікальна здатність, що є необхідною у процесі виконання певної діяльності в певній галузі (Дж. Равен); загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, яких людина набуває під час навчання (В. Хутмакер) та інші.

Компетентність є оцінною характеристикою особи. У наш час у науці відсутній однозначний підхід до визначення понять «компетентність», «професійна компетентність». Різноманітні підходи до визначення поняття «компетентність» ми узагальнили та відобразили у зведеній інформаційній таблиці (таблиця 1, додаток А).

Сучасні дослідники виокремлюють такі види компетентностей педагога: професійну, педагогічну, фахову, дидактичну, методичну, психологічну, управлінську, комунікативну та ін. [7, 95].

Таким чином, узагальнивши дослідження науковців, ми підходимо до власного визначення поняття «компетентність» - це інтегрована динамічна характеристика конкурентоспроможної особистості, яка характеризує людину як суб'єкта певної діяльності, сприяє можливість кваліфіковано виконувати роботу, приймати рішення в проблемних ситуаціях, планувати та виконувати дії для успішного досягнення поставлених цілей.

Коротко розглянемо ключові точки зору на визначення поняття «професійна компетентність». Так, під професійною компетентністю вчителя розуміють: співвідношення об'єктивно необхідних професійних знань і умінь, психологічних якостей, якими володіє педагог (А. Маркова); інтегральну характеристику педагогічної праці вчителя (Л. Мітіна); обізнаність педагога, властивість його особистості, що дозволяє продуктивно вирішувати освітні завдання (Н. Кузьміна); сукупність

Професійну компетентність дослідники окреслюють, як певний психічний стан, що дозволяє самостійно й відповідально діяти у полі професійної діяльності, як здатність й уміння професіонала у певній галузі виконувати визначені професійні функції (А. Маркова); як професійну готовність особистості до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності (К. Абульханова); як наявність спеціальної освіти, глибокої загальної й спеціальної ерудиції, постійне підвищення рівня професійної майстерності (В. Зазикін та А. Чернишова); як потенційну готовність розв'язувати задачі зі знанням особливостей професії (П. Симонов).

На думку науковців, показниками професійної компетентності є загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь та навичок; уміння правильно їх застосувати під час виконання своїх функцій; знання й прогнозування можливих наслідків певних дій; результат праці людини; практичний досвід; гнучкість методу; критичність мислення; а також професійні позиції, індивідуально-психологічні якості й акмеологічні інваріанти.

З точки зору нашого дослідження ґрунтовним є визначення А. Деркач, яка визначає професійну компетентність як «головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму діяльності, сферу професійного ведення, систему знань, яка постійно поширюється і дозволяє здійснювати професійну діяльність з високою продуктивністю» [16, с.253].

Феномен професійної компетентності ґрунтовно досліджував Е. Зеєр, вважаючи її «однією з підструктур професійно обумовленої структури особистості фахівця, яка належить до неї разом з іншими підструктурами, а саме: 1) професійною спрямованістю особистості, яка передбачає спрямованість на досягнення та успіх, готовність до кооперації, корпоративність, надійність, професійний менталітет тощо; 2) професійно важливими якостями, до яких належать сумлінність, рефлексія, самостійність, відповідальність, соціальний інтелект, оцінювальні і прогностичні здібності, комунікативні здібності, професійна мобільність, здатність до вирішення

проблем тощо; 3) професійно значущими психофізіологічними властивостями, наприклад, працездатністю, ручною вправністю, психомоторними вміннями, добре розвиненим «окоміром» тощо [24].

Професійну педагогічну компетентність Н. Кузьміна визначає як сукупність умінь педагога – суб'єкта педагогічного впливу – особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою найкращого вирішення педагогічних завдань [33, с.90]. Поряд з цим Н. Бібік визначає професійну компетентність як єдність знань, умінь, здібностей, а також готовність діяти в складній ситуації й розв'язувати професійні завдання з високим рівнем невизначеності, здатність і готовність до досягнення якісного результату праці, ставлення до професії як до однієї з ключових особистих цінностей [5].

Аналіз публікацій (Н. Бібік, Р. Гуревич, О. Онопрієнко, Р. Петрух та інш.) з проблеми фахових компетентностей педагога дозволив зробити висновок про відсутність єдиного визначення їх видів. Так, учені визначають наступні групи:

1) спеціальна й професійна компетентність у галузі дисципліни, яка викладається; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь в учнів; соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування; диференційно-психологічна компетентність у галузі мотивів, здібностей, спрямованості учнів; аутопсихологічна компетентність у галузі досягнень і недоліків власної діяльності й особистості (Н. Кузьміна);

2) соціально-психологічна, комунікативна, професійно-педагогічна (А. Маркова);

3) змістова (володіння спеціальними знаннями з предмета), технологічна (володіння методами навчання того чи того предмета) (А. Мордкович, І. Пехлецький та ін.);

4) ключові: інтелектуально-педагогічний, соціально-комунікативний та регулятивний види компетентностей, й операціональні: прогностична, проектно-технологічна, предметно-методична, організаторська, імпровізаційна та експертна (В. Введенський);

5) науково-теоретична компетентність; методична компетентність; психолого-педагогічна компетентність; професійна позиція вчителя (О. Лебедева);

6) методологічна, спеціальна, педагогічна, психологічна й методична (В. Сітаров);

7) загальнопедагогічна, спеціальна, технологічна, комунікативна й рефлексивна (С. Бурдинська).

Як бачимо, поняття «*професійна компетентність педагога*» дослідники визначають як здатність педагога виконувати професійні функції, або як теоретичну й практичну готовність здійснювати професійну діяльність, або як сформованість професійних якостей педагога. Саме тому під професійною компетентністю педагога ми розуміємо: 1) властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності; 2) єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності; 3) спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності.

На думку М. Заушнікової, успішність професійної діяльності людини залежить від рівня розвитку її здібностей, а успішність спілкування залежить від рівня розвитку комунікативної компетентності[23]. Комунікативна компетентність є одним із основних понять нашого дослідження, тому вважаємо за доцільне глибше проаналізувати дане поняття.

Аналіз досліджень з проблеми комунікативної компетентності сприяє виокремленню двох підходів до її розгляду: теоретичного і практичного. Дослідники теоретичного підходу розглядають поняття комунікативної компетентності, її місце і значення у ефективному спілкуванні та взаємодії, визначають її структуру, умови її розвитку, розробляють теоретичні концепції та моделі. Так, дослідники Л. Петровська, О. Сидоренко, Л. Цветкова та ін. розглядають комунікативну компетентність як окрему характеристику особистості; науковець Ю. Жуков вбачає у комунікативній компетентності частину інших видів професійних навичок і одночасно як окрему

характеристику особистості; як індивідуальну якість особистості, комунікативну дію в певній ситуації міжособистісної взаємодії розглядає досліджуваний феномен Ю. Смельянов.

Науковці І. Бевзюк, Н. Завіниченко, Л. Петровська, О. Пецух, В. Черевко та інш., будучи представники практичного підходу, розробляють методики розвитку комунікативних умінь впроваджують програми підвищення рівня комунікативної компетентності майбутніх фахівців різного профілю тощо.

Дослідник Г. Ковальов вважає комунікативна компетентність особистісним новоутворенням, «що забезпечує можливість адекватного відображення психічних станів і особистісного складу іншої людини, адекватної оцінки вчинків та прогнозування на їх основі особливостей поведінки іншої людини» [26, с. 143].

Комунікативну компетентність ототожнює із людською здатністю виконувати різні соціальні ролі, умінням створювати особливу ситуацію, в якій відбувалося б розуміння комунікативних дій оточуючими людьми, Л. Ткаченко[57]; комунікативну компетентність набором комунікативних якостей та комунікативних здібностей вважає І.Бевзюк[4]; комунікативну

компетентність педагога як «здатність взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу в ситуаціях професійного та міжособистісного спілкування» описує О. Тюптя [59, с. 78].

Аналіз наукових напрацювань зарубіжних дослідників стосовно комунікативної компетентності виявив розбіжність у їх поглядах на досліджуваний феномен

Так, науковець Р. Харре (R. Harré), комунікативну компетентність називає соціальною компетентністю, і визначає як – внутрішні ресурси особистості, необхідні для компенсації, нейтралізації негативних ефектів або

негативних наслідків спілкування [64]. Дослідник Д. Хайме (Dell Hymes) описує комунікативну компетентність як інтегративне утворення, робить акцент на тому, що для вербального спілкування недостатньо володіти лише

лінгвістичними знаннями, а також необхідні знання з граматики і «культурних й соціально значимих чинників», тобто особистості необхідні знання про мовленнєву ситуацію, вербальну поведінку, стиль спілкування, доречність висловлювання ситуації спілкування [64, с. 277].

Усе згадане вище підводить до усвідомлення, що комунікативна компетентність визначається як характеристика особистості як складне багатовимірне утворення; як складова інших видів компетентностей.

На підставі цього підходимо до власного узагальненого визначення поняття «комунікативна компетентність». Аналізуючи різні бачення, аргументи, позиції вчених, погоджуємось із Н. Кондратенко, вважаємо, що комунікативна компетентність загалом становить комунікативний потенціал особистості, який характеризує її комунікативні здібності, можливості та визначає якість, успішність її спілкування у професійній педагогічній сфері[28].

Комунікативна компетентність визначається врахуванням самостійності мовленнєвої діяльності особистості і є практичним аспектом проблеми взаєморозуміння, відображає рівень культурного розвитку особистості в суспільстві, є одним із чинників виховання толерантності, взаєморозуміння.

Таким чином, ми здійснили визначення базових понять дослідження: компетентність, професійна компетентність, педагогічна компетентність, комунікативна компетентність.

1.2. Структура комунікативної компетентності як інтегрального утворення

Сучасний рівень наукового мислення не дозволяє досліджувати окреслену проблему на рівні опису як певної цілості, яка не має визначеної внутрішньої структури. На думку дослідників А. Мітіна, В. Теслюк, виявлення структури предмету є необхідним аспектом його системного дослідження, адже без структурного аналізу виокремлення

компонентів системи є недоцільним, оскільки невідомими залишаються їх зв'язки, взаємовідносини, підпорядкованість [37]. Тому, перед нами постає завдання виокремити та розкрити компоненти, проаналізувати структуру комунікативної компетентності майбутнього педагога.

Структура комунікативної компетентності майбутнього педагога дослідниками трактується по-різному. Наприклад, дослідник О. Бадим вважає, що комунікативна компетентність - це заснована на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися у ситуаціях спілкування, розуміти мотиви, стратегії поведінки, володіння технологією

та психотехнікою спілкування [3]. Саме тому науковець відповідно компонентами комунікативної компетентності вважає комунікативні здібності, комунікативні вміння та комунікативні знання [3].

Науковиця О. Усанова виокремлює три основні компоненти комунікативної компетентності (педагога), а саме: перцептивний (міжособистісне сприйняття та оцінка ситуації спілкування); рефлексивний (самоаналіз і самооцінка поведінки у процесі спілкування) та поведінковий компоненти (вибір адекватних засобів міжособистісної комунікації, управління процесом спілкування та регуляцією власної поведінки) [60,

с.9].

Компонентами комунікативної компетентності педагога науковиця Т. Голованова вважає об'єктивне сприймання оточуючих, знаходження адекватного стилю та тону спілкування, врахування індивідуальних особливостей, вміння активно слухати, вільне володіння мовою, засобами невербального спілкування [14].

Окрім уже названих, необхідними компонентами комунікативної компетентності дослідники вважають комунікативні властивості особистості як характеристику розвитку її потреби в спілкуванні, ставлення до певного способу спілкування; комунікативні здібності, тобто здатність володіти ініціативою у спілкуванні, здатність проявляти активність, активно реагувати на стан партнерів спілкування, формувати та

реалізувати власну індивідуальну програму спілкування; здатність до самовираження у спілкуванні.

О. Корніяк, характеризуючи особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення, вважає компонентами досліджуваного феномену:

1. Комунікативно-мовленнєву здатність, що об'єднує такі вміння: а) отримання інформації; б) адекватне розуміння смислу інформації; в) програмування і висловлення своїх думок в усній і письмовій формі.

2. Соціально-перцептивну здатність як сприймання і розуміння сутності іншої людини, взаємопізнання і взаємооцінка. Ця здатність передбачає такі вміння: а) створення образу іншої людини (розуміння її психологічної й особистісної сутності); б) моральні уявлення (емпатію як усвідомлення почуттів, потреб, інтересів інших людей, повагу до партнера зі спілкування, тактовність тощо); в) рефлексію (самоусвідомлення – розуміння своїх внутрішніх станів, емоцій, ресурсів й уподобань, інтуїція).

3. Інтерактивну здатність як вміння організовувати і регулювати взаємодію та взаємовплив і досягати взаєморозуміння. Ця здатність об'єднує такі вміння: а) знання соціально-комунікативних норм, зразків поведінки, соціальних ролей; б) здатність до соціально-психологічної адаптації; в) контроль за поведінкою у взаємодії, вміння розв'язувати конфлікти; г) здатність справляти вплив на партнера зі спілкування; вміння слухати і володіння ефективною тактикою переконання іншої людини [30].

Типовою представляє структуру комунікативної компетентності (менеджера) у своїх дослідженнях В. Черевко, виокремлюючи три блоки [62, с.11]: 1) когнітивний (теоретичні знання з психології спілкування; адекватна орієнтація в собі, у партнерові, у ситуації професійного спілкування, у конкретних професійно-комунікативних цілях); 2) емоційно-оцінний (мотиви вибору та інтерес до обраної професії, прийняття себе та інших, настанова на роботу з комунікативного самовдосконалення); 3) поведінковий (володіння технікою спілкування,

перцептивні вміння, уміння конструктивного розв'язування конфліктів, діалогічний стиль взаємодії в комунікативних професійних ситуаціях, ситуативна адаптивність у професійно-значущих ситуаціях).

Як бачимо, комунікативна компетентність розглядається в більшості праць саме як комплекс знань, норм і правил спілкування, володіння технологією комунікації, використання в повному обсязі комунікативного потенціалу особистості. Узагальнене визначення складових комунікативної компетентності різними дослідниками подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Компоненти комунікативної компетентності

Дослідник	Досліджувані компоненти комунікативної компетентності
О. Балим	Комунікативні вміння, комунікативні знання, емоційна стійкість, екстраверсія
Л. Бахман, А. Палмер	Мовна, стратегічна, психомоторна, ілокутивна компетенція
М. Заброцький	Гностичний; когнітивний, емоційний
Н. Зверева	Комунікативні знання (знання про спілкування, його різновиди, методи та прийоми, фази, закономірності розвитку); комунікативні здібності (природна обдарованість людини, комунікативна продуктивність) та комунікативні вміння (перцептивно-рефлексивні, експресивні, конструктивні)
Н. Костильов	Особистісно-гуманістична орієнтація; педагогічне сприйняття; педагогічні вміння; педагогічна творчість
Н. Лупак	Аксіологічний, когнітивний та особистісно-діяльнісний компоненти
А. Маркова	1) професійні (об'єктивно необхідні) психологічні та педагогічні знання; 2) професійні (об'єктивно необхідні) педагогічні вміння; 3) професійні психологічні позиції, установки педагога, що вимагаються від нього професією; 4) особистісні особливості, що забезпечують оволодіння вчителем професійними знаннями і вміннями.
О. Мавленко	Мовний, предметний та прагматичний компоненти
О. Савченко	Мовна, мовленнєва, соціолінгвістична компетенція

Таким чином, детальний аналіз компонентної структури комунікативної компетентності педагога засвідчив існування двох основних підходів до її визначення:

1. Представники першого підходу (М. Заброцький, Ю. Ємельянов, О. Усанова, Т. Хайновська та інші) виокремлюють так звані «блоки - аспекти»:

- перцептивний, рефлексивний, поведінковий (О. Усанова);
- когнітивний, діяльнісний, особистісний (Т. Хайновська);
- гностичний, когнітивний, емоційний (М. Заброцький).

2. Прихильники другого підходу (А. Дубаков, С. Оськіна) вбачають структуру у перелікові компонентів комунікативної компетентності:

лінгвістична, соціально-психологічна та рефлексивна (А. Дубаков) або через виокремлення етапів процесу педагогічної комунікації: планування процесу комунікації, установлення контакту, вербальне / невербальне передання інформації, сприймання / інтерпретація інформації, забезпечення зворотного зв'язку, подолання комунікативних бар'єрів, надання впливу в комунікативному процесі, досягнення цілей контакту, виявлення / передання ініціативи (С. Оськіна).

На основі проведеного теоретичного аналізу наукових підходів до розуміння структури поняття «комунікативна компетентність майбутнього педагога» його визначено як інтегративну характеристику особистості, яка є основою її професійної компетентності та синтезує в собі комплекс мотивованих знань, умінь, навичок, необхідних для здійснення успішної професійно-педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

На основі вивчення поглядів педагогів і психологів на проблему структури комунікативної компетентності, пропонуємо свою модель, яка складається з наступних компонентів:

когнітивний (комунікативні знання);

мотиваційний (мотивація до оволодіння комунікативною компетентністю),

поведінковий (комунікативні вміння і навички),

особистісний (особистісні якості: толерантність, емоційна стійкість, комунікабельність тощо).

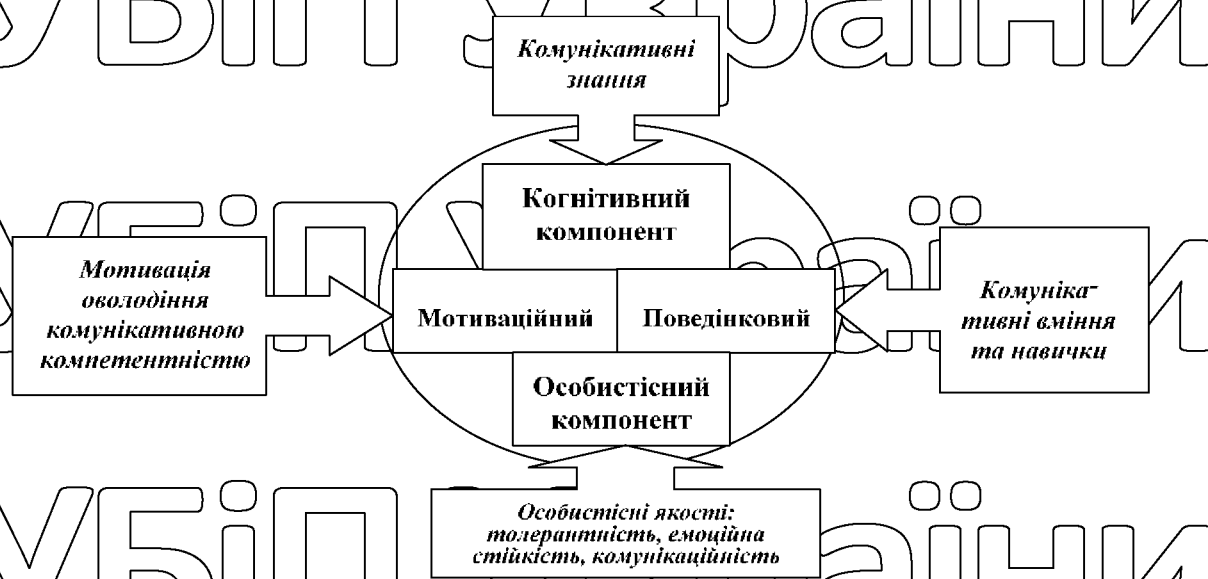

Рисунок 1. Структура комунікативної компетентності майбутнього

педагога

Для характеристики компонентів комунікативної компетентності ми скористалися частковою вибіркою характеристик, які сформували у своєму дослідженні Н. Носовець, Т. Пашко.

Когнітивний компонент містить характеристику сформованості знань і уявлень особистості про норми і правила ефективного спілкування. Це знання про побудову спілкування, про організацію емоційного контакту, про бар'єри у спілкуванні, шляхи запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій, а також знання техніки мовлення, лінгвістичні знання.

Мотиваційний компонент визначає наявність потреб і мотивів, які лежать в основі спілкування, готовність до прояву компетентності, готовність до самовдосконалення, відображає інтерес до інноваційної діяльності, потребу в професійному зростанні, прагнення до саморозвитку та самореалізації.

Мотивація спілкування може бути діловою, опосередкованою, особистою.

Саме потреба у спілкуванні визначає бажання індивіда вступати в контакт з оточуючими.

Поведінковий компонент, який ми можемо схарактеризувати як діяльнісний, характеризується наявністю досвіду прояву компетентності в різних стандартних і нестандартних ситуаціях, володіння вербальними і невербальними засобами спілкування, вміння адресувати повідомлення і привертати до себе увагу співрозмовника своєю думкою і приймати його точку зору, вміння справляти враження, активно слухати, емоційно співпереживати, досвід використання засобів впливу на людей, вміння працювати з різними джерелами інформації та багато інших комунікативних умінь.

Для педагога цей компонент передбачає здатність до особистісно-орієнтованої дитиноцентрированої взаємодії в освітньому процесі, володіння ораторським мистецтвом, грамотним усним та писемним мовленням, вибором оптимальних форм і методів самопрезентації та представлення результатів своєї роботи, вміння прогнозувати та обґрунтовувати результати ефективної взаємодії.

Особистісний компонент характеризується наявністю розвинутих здібностей та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, емпатійність, об'єктивність, толерантність, організованість, ініціативність тощо), які природним чином впливають на зміст, процес і сутність комунікації.

Особистісна складова комунікативної компетентності включає в себе: рефлексивність, емпатію, позитивну Я-концепцію (ідентифікація, самоствердження, стабілізація, самоствердження), здатність до децентрації і прогнозування, комунікативну толерантність, діалогічну спрямованість в спілкуванні [40].

Таким чином, вважаючи комунікативну компетентність особистісним утворенням, що має складну системну організацію і виступає як сукупність певних взаємопов'язаних компонентів, у структурі комунікативної компетентності педагога ми виокремлюємо когнітивний, мотиваційний, поведінковий і особистісний компоненти, поєднання яких дозволяє педагогу досягати бажаних результатів у комунікативній діяльності.

ВИСНОВКИ до розділу I

НУВБІП України

Таким чином, у першому (теоретико-аналітичному розділі) ми виконали наступні завдання:

1. Конкретизували та науково модифікували поняття «комунікативна компетентність» як важливий компонент професійної компетентності майбутнього педагога.

2. Визначили структуру (компоненти) комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Виконавши завдання, ми зробили наступні висновки:

Компетентність - це інтегрована динамічна характеристика конкурентоспроможної особистості, яка характеризує людину як суб'єкта певної діяльності, сприяє можливості кваліфіковано виконувати роботу, приймати рішення в проблемних ситуаціях, планувати та виконувати дії для успішного досягнення поставлених цілей. *Комунікативна компетентність* загалом становить комунікативний потенціал особистості, який характеризує її комунікативні здібності, можливості та визначає якість, успішність її спілкування у професійній педагогічній сфері.

У структурі комунікативної компетентності педагога ми виділяємо *когнітивний, мотиваційний, поведінковий і особистісний* компоненти, подання яких дозволяє педагогу досягати бажаних результатів у комунікативній діяльності.

Таким чином, найбільш значущим в професійній педагогічній освіті, поряд із загальною і спеціальною підготовкою, є формування комунікативної компетентності як особливої складової професійної компетенції і особистісного вдосконалення. Розвиток комунікативної компетентності педагога позитивно впливає на його професійний рівень, творчу самореалізацію, вдосконалення діяльності, саме це необхідно фахівцям для адекватної орієнтації в усіх сферах суспільного життя.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів

Професійна діяльність майбутнього педагога, на думку

К. Гляненко, має свої специфічні особливості та передбачає особливі умови формування готовності до виконання функціональних обов'язків [10].

Ефективність процесу, спрямованого на формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів, залежить «від сукупності адекватних принципів, функціональної спрямованості навчання, методів і прийомів, засобів, педагогічних умов, відповідних педагогічних технологій, за допомогою яких буде організовано процес професійної підготовки» [10].

Науковець Ю. Бабанський вважав, що педагогічні умови не є причинами педагогічних явищ, вони лише здатні посилювати чи послаблювати дію причини [3]. Дослідник М. Дуранов, акцентуючи увагу на необхідності урахування у з'ясуванні змісту і сутності даного феномену єдності суб'єктивного й об'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, сутності та явища, а також їх обов'язкова усвідомленість, вважає педагогічні умови обставинами, що зумовлюють реалізацію факторів [18]. Спираючись на дослідження науковців, можна визначити педагогічну умову як зовнішні і внутрішні обставини, фактори, сукупність заходів, чинники, що сприяють успішному перебігу певного явища; реалізація яких має на меті забезпечення успішного організаційно-педагогічного, психологопедагогічного, дидактичного супроводу формування і розвитку досліджуваного феномена.

Зважаючи на сказане вище та опираючись на завдання дослідження, під педагогічними умовами ми розуміємо обставини, що детермінують успішність

розвитку методологічних засад формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Обґрунтування педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки

визначено одним з основних завдань нашого дослідження. Тому ми вважаємо

доцільним розкрити це питання комплексно, на основі аналізу робіт на теми, дотичні до теми нашого дослідження, пропонуємо відповідні умови. Поняття «педагогічні умови» наразі інтенсивно використовується в дисертаційних

роботах, присвячених проблемам професійної підготовки майбутніх педагогів

і вчителів різних спеціальностей, а тому вважаємо за доцільне проведення методологічного аналізу цього феномену.

На думку дослідників (Ю. Бабанський, Г. Кошопько, В. Лозова,

О. Пометун та інш.) використання терміна «педагогічні умови» переважно

пов'язане з необхідністю вирішення різноманітних суто педагогічних проблем

і в узагальненому тлумаченні може бути розкрито як сукупність заходів,

спрямованих на підвищення ефективності педагогічної діяльності; обставини, що зумовлюють формування і розвиток педагогічних явищ, процесів, систем.

Дослідниця Т. Симоненко серед педагогічних умов розвитку

комунікативної компетентності визначає такі:

1. Насичення змісту освітніх програм та навчально-методичних комплексів вправами, текстами та шаблонами ефективного професійного спілкування.

2. Застосування інтерактивних форм навчання обраних фахових дисциплін, які б враховували специфіку професійної діяльності

3. Використання засобів синхронного та асинхронного спілкування, спеціальних Інтернет-ресурсів, соціальних онлайн мереж та віртуальних спільнот [49].

У контексті вдосконалення освітньої системи та підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах університетського середовища реального закладу освіти нами виявлено та обґрунтовано

педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки:

створення у закладі освіти сприятливого комунікативного середовища для майбутніх педагогів на основі застосування інноваційних технологій навчання;

використання проблемного та особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі;

моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності;

формування в майбутніх педагогів позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності.

Для формування високого рівня комунікативної компетентності майбутніх педагогів необхідною є відповідна організація освітнього процесу, створення сприятливих педагогічних умов, відбір та систематизація змісту навчального матеріалу шляхом логічного структурування.

Ефективність цього процесу залежатиме від конкретної реалізації таких вимог:

1. Узгодженість матеріалу з програмою предмету та його відповідність щодо професійної підготовки та оперування ним студентами.

2. Відбір професійно-орієнтованого лексичного матеріалу з урахуванням тематики та актуальності, відповідного рівня складності (від простого до складного).

3. Належна забезпеченість відібраного матеріалу навчально-методичними рекомендаціями та літературою.

4. Систематизація лексичного матеріалу у вигляді фреймових структур, відповідна наочність.

5. Підбір, систематизація мовних та мовленнєвих вправ на основі професійно-орієнтованого матеріалу.

6. Створення професійно-орієнтованих проблемних ситуацій.

Є абсолютно зрозумілим, що цілеспрямований відбір і систематизація змісту навчального матеріалу є необхідною вимогою у процесі формування комунікативної компетентності, що спрямована на формування вказаної компетентності, можливе при імітуванні або моделюванні відповідного мовного середовища, а також імовірністю організації реальної ситуації спілкування, але при обов'язковому врахуванні індивідуальних особливостей студентів у процесі їхньої мовної підготовки [4].

Пропонуючи умову моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності, наведемо основні вимоги щодо її реалізації:

1. Відповідність мовного та мовленнєвого рівня підготовки студентів до складності лексико-тематичної наповненості ситуації.
2. Узгодженість моделювання комунікативної ситуації з програмним матеріалом та забезпечення відповідною науковою літературою студентів.
3. Професійно-орієнтований напрям спланованої мовної ситуації.
4. Психологічна підготовленість, зацікавленість та мотивація студентів до участі у пропонованій ситуації.
5. Розподіл завдань та ролей між студентами.
6. Алгоритм роботи для конкретної ситуації.
7. Попереднє відпрацювання окремих монологічних і діалогічних одиниць всіма учасниками.
8. Контроль та корекція помилок у процесі відтворення мовної ситуації викладачем.

Таким чином, дотримання цих вимог щодо зазначеної умови сприяє забезпеченню принципів формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів: інтерактивності, інтеграції, контекстуалізації, семантизації, міждисциплінарності.

Пропонуємо такі *форми роботи*: підготовка навчально-методичних рекомендацій щодо формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів філологічних спеціальностей; проведення методичних семінарів з метою актуалізації проблеми формування комунікативної компетентності

майбутніх вчителів філологічних спеціальностей у процесі професійної підготовки; проведення секційних засідань з проблеми технології формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів філологічних спеціальностей в межах науково-практичних конференцій; проведення професійних мовних тренінгів, ділових ігор.

Провідну роль щодо забезпечення ефективного впровадження запропонованих педагогічних умов відіграють інформаційні ресурси та інформаційні технології. Для отримання необхідної інформації викладачі можуть звертатися до багатьох засобів (інформаційна мережа «Інтернет»,

телебачення, періодична преса). У формуванні комунікативної компетентності майбутніх педагогів важливе значення має використання саме інформаційного ресурсу, зокрема наукової інформації. Наукова інформація містить конкретні дані, які були отримані під час пошуку, узагальнення, дослідно-експериментальної діяльності. Вона має конкретний професійний зміст, розкриває певні закономірності, що характеризують специфіку комунікативної компетентності [10].

Ще однією з умов організації освітнього процесу для формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів ми визначаємо застосування особистісно орієнтованого та проблемного підходів.

Як показує практика, проблемне навчання позитивно впливає на засвоєння всіх компонентів змісту освіти (знання, навички і вміння, досвід творчої діяльності, ціннісні орієнтації). Елементи проблемного навчання мотивують студентів на самостійний пошук інформації та активізацію мислення, тобто дозволяють зробити процес отримання знань особистісно орієнтованим. Це дає можливість навчити студентів самостійно бачити проблему, сформулювати її та знайти шляхи розв'язання. На думку дослідників [4;12;36], проблемне навчання орієнтоване на формування й розвиток здатності до творчого пошуку [88].

Таким чином, ми визначили педагогічні умови освітнього процесу, які сприятимуть ефективному формуванню комунікативної компетентності

майбутніх педагогів: створення у закладі освіти, сприятливого комунікативного середовища для майбутніх педагогів на основі застосування інноваційних технологій навчання; використання проблемного та особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі; моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності; формування в майбутніх педагогів позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів відбувається завдяки застосуванню зазначених педагогічних умов, використанню проблемного, особистісно орієнтованого підходів у навчальному процесі, моделюванню комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності, формуванню професійно-значущої мотивації навчання.

2.2. Критерії, показники і рівні сформованості комунікативної компетентності

Теоретичне обґрунтування проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів та визначення її структурних компонентів у параграфі 1.2. та необхідність проведення експериментального дослідження проблеми у подальшому підводить нас до етапу виокремлення критеріїв, показників та рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

У психолого-педагогічних дослідженнях серед загальних вимог до критеріїв науковці (І. Ісаєв, В. Курило, М. Мурашко, Т. Туркот та інші) виокремлюють наступні: 1) об'єктивність відображення того, що вимірює дослідник; 2) відображення суттєвих ознак досліджуваного явища, охоплення його типових сторін; 3) критерії повинні розкриватися через низку показників, у силу прояву яких можна дійти висновку про ступінь вияву або сформованості певного критерію; 4) критерії мають відбивати динаміку якості, що вимірюється, у часі та просторі.

Вибір критеріїв досліджуваного феномену повинен здійснюватися з урахуванням таких вимог: 1) кожен окремий критерій повинен бути сформульований чітко, виявляти якісну і кількісну характеристику, відображати найбільш істотні ознаки досліджуваного процесу формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів та його результати; 2) критерій повинні певним чином відображати доцільність професійної діяльності зі студентами освітніх закладів.

У параграфі 1.2, характеризуючи структуру комунікативної компетентності, ми виокремили її структурні компоненти: *когнітивний, мотиваційний, поведінковий і особистісний*. Наступним завданням є виокремлення критеріїв та показників комунікативної компетентності

У науковій літературі під критерієм розуміють:

- міру, оцінку будь-якого явища чи дії [54, с.357];
- стандарт, відповідно до якого приймають рішення, оцінюють, класифікують [8, с.390];
- рівень досягнень, установлений метою, реалізація якої означає прогресивний розвиток[8, с.465].

У своєму дослідженні ми будемо послуговуватись тлумаченням поняття «критерій», яке запропонувала дослідниця Р. Гришкова, вклавши у нього зміст «якість, властивість, ознака об'єкта» [14], завдяки чому можна зробити висновки про його стан і рівень розвитку. Таким чином, критерій сформованості комунікативної компетентності – мірило оцінювання умінь застосовувати мовні, мовленнєві, лінгвокраїнознавчі, соціокультурні знання рідної та інших культур, послуговуватися вербальними і невербальними засобами відповідно до комунікативної ситуації, толерантно ставитися до розбіжностей, що виникають у процесі спілкування[43].

У процесі виокремлення критеріїв сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів ми будемо послуговуватись результатами аналізу досліджень науковців О. Балим, Р. Гришкової, В. Загороднєвої,

І. Закір'янової, М. Заушнікової, Т. Колодько, І. Кушнір, С. Пахотіної,
І. Сергеевої, С. Шеховцової та інші.

Підґрунтям для критеріїв є показники, що тлумачаться як:

-дані про досягнення в чому-небудь; відомості, що свідчать про кількість чого-небудь [54, с.10];

-якісні чи кількісні характеристики окремих властивостей і станів об'єктів та процесів, сукупність яких відображає їхні сутнісні особливості [53,с.234];

-доказ, ознаку, свідчення чогось; наочні дані про результати конкретного процесу чи роботи; відомості про певні досягнення [55, с. 674].

Опираючись на сказане вище, визначаємо дефініцію терміна «показник» як певного компонента критерію, який на час кількісні дані про стан сформованості певного явища чи процесу, у результаті чого надається

оцінка його якості. Розвиваючи думку, підходимо до визначення показника сформованості комунікативної компетентності; це компонент критерію, що надає кількісні дані про рівень сформованості знань про засоби комунікації, правила її успішної реалізації, уміння послуговуватися визначеними знаннями, використовувати вербальні і невербальні засоби згідно з

контекстом, поважливо ставитися до учасників комунікативного процесу тощо.

Критерії і показники сформованості комунікативної компетентності відображаються у певних рівнях. Поняття «рівень» дослідники розглядають як:

-ступінь якості, величина, досягнуті в чому-небудь [54, с. 547];

-щабель, досягнутий у розвитку чого-небудь, якісний стан, ступінь його розвитку [55, с. 617];

-ступінь величини, розвитку, значущості чого-небудь [53].

Веручи до уваги розглянуті дефініції, визначимо рівень як ступінь, що характеризує якість сформованості досліджуваного нами феномена комунікативної компетентності.

Виходячи з результатів теоретичного аналізу наукових праць, ми визначили наступні змістовні характеристики рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Високий рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів характеризується глибиною, обсягом і систематичністю професійно-педагогічних знань щодо комунікативної діяльності; чітко вираженим позитивним ставленням до підвищення комунікативної компетентності; сформованими професійно значущими мотивами майбутнього викладача щодо розвитку професійної комунікативної компетентності; сформованими на високому рівні особистісними якостями майбутнього педагога та прагненням до постійного самовдосконалення та саморозвитку успішної комунікації; високим рівнем сформованості емпатії, толерантності, взаємопорозуміння з усіма учасниками освітнього процесу.

Середній рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів виявляється у наявності професійних педагогічних знань щодо комунікативної діяльності на достатньому рівні; усвідомленість комунікативної діяльності проявляється ситуативно; наявність системи мотивів майбутнього педагога щодо становлення професійної комунікативної компетентності в процесі навчання, але недостатньо сформованих професійних мотивах та прагненнях до професійного саморозвитку; прагнення щодо вдосконалення професійно-педагогічних знань та успішного спілкування виявляється ситуативно.

Низький рівень сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх педагогів виявляється у фрагментарності знань комунікативної діяльності: низькому рівні усвідомленості важливості професійних знань; недостатній мотивації до формування й удосконалення професійної комунікативної компетентності; несформованості комунікативних технік та прагненні до професійного саморозвитку успішного спілкування.

Відтак, у кожному структурному компоненті нами було виділено критерії та змістовні показники, зумовлені специфікою професійної діяльності педагога.

1. Критерієм когнітивного компоненту є професійно-комунікативна підготовленість, а показниками – знання з психології спілкування, правил успішної комунікації; усвідомлення педагогом власного рівня комунікативної компетентності

2. Критерієм мотиваційного компоненту є емоційно-мотиваційний критерій, який включає в себе показники: схильність до обраної професії; безумовно прийняття здобувачів освіти усіх рівнів мовленнєвого розвитку, показником якого є позитивна професійна мотивація; загальний рівень комунікабельності; установка на реалізацію діяльності та на взаємодію з учасниками освітнього процесу.

3. Поведінковий компонент характеризуємо за діяльнісним критерієм і наступними показниками: володіння вербальними і невербальними засобами спілкування; позитивні міжособистісні взаємини майбутнього педагога з усіма учасниками освітнього процесу, вміння слухати і переконувати; ораторські вміння; розуміння вербальної і невербальної комунікації; рівень комунікативного самоконтролю.

4. Особистісний компонент характеризуємо за особистісним критерієм, а показниками вважаємо сформованість таких особистісних якостей, як толерантність, емпатія, доброзичливість, комунікабельність тощо.

Варто зауважити, що процес формування комунікативної компетентності на засадах компетентнісного підходу є замкненим циклом без чітко вираженого початку і кінця, а тому послідовність розміщення критеріїв не має принципового значення, так як застосування відповідних педагогічних методів узгоджується з кінцевими або проміжними його результатами.

На цій основі процес формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів на засадах компетентнісного підходу має постійно коригуватися з урахуванням інформації про його окремі компоненти.

Запропоновані критерії відповідають такому випадку багатокритеріального підходу, коли процес оцінюється поетапно, в динаміці, і на кожному етапі вводиться самостійний критерій або його показник. До кожного критерію добиралися такі показники, які можна було б легко і швидко зареєструвати.

Реєстрація виявлених показників у процесі дослідження вимагала організації спеціальних заходів для спостереження за їх змінами та уточнення змісту окремих показників [34].

Таким чином, комплекс критеріальних ознак комунікативної компетентності майбутніх педагогів містить наступні компоненти:

- сформованість знань щодо комунікації в освітньому процесі, засобах комунікації, комунікативних техніках;
- наявність позитивної мотивації та потреб у професійному вдосконаленні;
- готовність до практико-орієнтованої професійної комунікативної діяльності, спрямованої на вирішення педагогічних ситуацій, розвинена педагогічна свідомість;
- володіння достатнім рівнем комунікативної компетентності, готовність гнучко управляти процесом взаємодії під час навчання та виховання, використовувати комунікативні технології, сприяти взаєморозумінню учасників освітнього процесу.

Відповідність компонентів, критеріїв і показників відображено у таблиці 3.

Таким чином, ми підійшли до розуміння того, що критерії, показники, рівні сформованості комунікативної компетентності надають загальну інформацію про якість знань, умінь і навичок, набутих майбутніми педагогами у процесі їх професійної підготовки, та результативність їх застосування під час комунікації з учасниками освітнього процесу.

Таблиця 3
Компоненти, критерії і показники комунікативної компетентності

Компоненти комунікативної компетентності	Критерії	Показники
Когнітивний	інформаційно-готовнісний	сформована система знань про комунікативні процеси на рівні понять та категорій; усвідомленість правил успішної комунікації; усвідомленість ролі комунікативної діяльності педагога
Мотиваційний	потребнісно-мотиваційний	позитивна мотивація до набуття педагогічної професії; потреба в набутті комунікативних умінь; сформованість емоційного інтелекту як умови сприйняття інших учасників освітнього процесу
Поведінковий	діяльнісний	володіння вербальними і невербальними засобами спілкування; позитивні міжособистісні взаємини майбутнього педагога з усіма учасниками освітнього процесу, вміння слухати і переконувати, ораторські вміння; розуміння вербальної і невербальної комунікації; рівень комунікативного самоконтролю сформована система комунікативних навичок у професійній педагогічній діяльності; прагнення до професійного саморозвитку та успішної комунікації
Особистісний	Особистісний	толерантність, емпатія, доброзичливість, комунікабельність

Указані одиниці надають змогу оцінити рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів, що є перспективною подальших досліджень задля підвищення ефективності їх професійної підготовки.

Отже, дослідження проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів на засадах компетентнісного підходу має передбачати розробку чіткої системи вимірювання рівня її сформованості. Відсутність такої системи та відповідного методичного інструментарію стримує майбутніх педагогів в оцінці своєї роботи та об'єктивній диференціації майбутніх фахівців. У зв'язку з цим ми розглянули, проаналізували та визначили критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів на засадах компетентнісного підходу.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ до розділу II

У другому (методологічному) розділі ми виконали наступні завдання нашого дослідження: сформували критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів; обґрунтували педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів. У результаті виконання завдань ми підійшли до наступних висновків:

1. Педагогічними умовами освітнього процесу, які сприятимуть ефективному формуванню комунікативної компетентності майбутніх педагогів, ми визначили наступні: створення у закладі освіти сприятливого комунікативного середовища для майбутніх педагогів на основі застосування інноваційних технологій навчання; використання проблемного та особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі; моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності; формування в майбутніх педагогів позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності.

2. Ми підійшли до розуміння того, що критерії, показники, рівні сформованості комунікативної компетентності надають загальну інформацію про якість знань, умінь і навичок, набутих майбутніми педагогами у процесі їх професійної підготовки, та результативність їх застосування під час комунікації з учасниками освітнього процесу. Для проведення подальшого дослідження нами було визначено критерії (комунікативно-готовнісний, потребнісно-мотиваційний, діяльнісний, особистісний) та групи їх показників (знання з психології спілкування, правил успішної комунікації; усвідомлення педагогом власного рівня комунікативної компетентності; схильність до обраної професії; безумовне прийняття здобувачів освіти усіх рівнів мовленнєвого розвитку, показником якого є позитивна професійна мотивація; загальний рівень комунікабельності; установка на реалізацію діяльності та на взаємодію з

учасниками освітнього процесу; володіння вербальними і невербальними засобами спілкування; позитивні міжособистісні взаємини майбутнього педагога з усіма учасниками освітнього процесу, вміння слухати і переконувати; ораторські вміння; розуміння вербальної і невербальної комунікації; рівень комунікативного самоконтролю; толерантність, емпатія, доброзичливість, комунікабельність), за якими ми будемо проводити діагностичне обстеження студентів – майбутніх педагогів на предмет виявлення рівня сформованості у них досліджуваного компонента.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ ІІІ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

3.1. Організація експериментального дослідження. Діагностування вихідного рівня сформованості комунікативної компетентності

Для експериментальної перевірки розкритих нами теоретичних засад формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів нами була проведено педагогічний експеримент. Період проведення: 2021–2022 н.р..

У результаті аналізу наукових досліджень ми прийшли до висновку, що основними етапами педагогічного експерименту є: планування експериментального дослідження; організація експерименту; проведення експерименту; інтерпретація результатів та обробка одержаних даних методами математичної статистики. Види експерименту, як правило, визначаються завданнями, цілями та характером дослідження.

Експериментальне дослідження окресленої проблеми було організовано у три етапи, кожен з яких мав свою проміжну мету і завдання, підпорядковані основній меті і завданням магістерського дослідження (табл. 4).

Таблиця 4

Етапи експериментального дослідження

Етап	Мета етапу
Констатувальний	Підбор діагностичного інструментарію. Виявлення рівнів сформованості комунікативної компетентності у майбутніх педагогів в процесі професійної підготовки
Формувальний	Впровадження педагогічних умов, які сприяють формуванню комунікативної компетентності у майбутніх педагогів в процесі професійної підготовки
Контрольний	Визначення ефективності реалізації педагогічних умов, спрямованих на підвищення рівня комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки

НУБІП УКРАЇНИ

Теоретичний аналіз проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у цілісному освітньому процесі

педагогічних закладів освіти дав можливість розробити зміст і програму експериментальної роботи, яка була спрямована:

- визначення вихідного рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів;
- розробку і впровадження педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у цілісному освітньому процесі.

Кількісно експериментальну групу склали 25 студентів, яких ми виокремили шляхом рандомної вибірки, до контрольної групи увійшли 25 студентів, які здобувають освіту в Національному університеті біоресурсів і природокористування України за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи» денної та заочної форми навчання (студенти першого та другого року навчання, які закінчують процес отримання освіти магістерського рівня).

Метою констатувального експерименту, як ми уже зазначали у табл.4, було визначення вихідного рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів. Для цього були визначені наступні завдання:

- підібрати діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості комунікативної компетентності за кожним із критеріїв за визначеними у параграфі 2.1. показниками;

- провести діагностичне обстеження визначених респондентів з метою визначення вихідного рівня сформованості у них комунікативної компетентності.

Теоретичне обґрунтування проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів, визначення її структурних компонентів у розділі 1.2. дозволило здійснити педагогічну діагностику вихідного рівня сформованості цього феномену у студентів гуманітарно-педагогічного

факультету НУБіП за відповідними критеріями.

Науково-методична література (Р. Гуревич, І. Ісаєв, Р. Кондратенко, В. Курило, М. Мурашко, Т. Туркот та інші) серед загальних вимог до критеріїв виокремлюють такі:

1) об'єктивність; 2) відображення того, що вимірює дослідник; 3) відображення суттєвих ознак досліджуваного явища, охоплення його типових сторін; 4) критерії повинні розкриватися через низку показників, у силу прояву яких можна дійти висновку про ступінь вираженості певного критерію; 5) критерії мають відбивати динаміку якості, що вимірюється, у часі та просторі.

Вибір критеріїв має здійснюватися з урахуванням таких вимог: кожен окремий критерій повинен бути сформульований чітко, допускати як якісну, так і кількісну характеристику, має відображати найбільш істотні ознаки процесу формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та його результати; критерії повинні відображати доцільність професійної діяльності зі студентами освітніх закладів.

Отже сукупність критеріальних ознак комунікативної компетентності майбутніх педагогів - магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої

школи» складає:

- сформованість знань щодо комунікації в освітньому процесі, засобах комунікації, комунікативних техніках;

- наявність позитивної мотивація та потреб у професійному вдосконаленню;

- спрямованість на вирішення педагогічних ситуацій розвинена педагогічна свідомість;

- готовність до практико-орієнтованої професійної комунікативної діяльності.

Для визначення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів нами було підбрано та адаптовано діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості за кожним критерієм,

щоб потім шляхом виведення середнього арифметичного визначити загальний рівень сформованості комунікативної культури студентів експериментальної групи (табл.5)

Таблиця 5

Методики діагностики рівнів сформованості професійної комунікативної культури

Компонент/ Критерій	Показник	Методика діагностики
КОГНІТИВНИЙ Інформаційно-готовнісний	<ul style="list-style-type: none"> - сформована система знань про комунікативні процеси на рівні понять та категорій; усвідомленість правил успішної комунікації; - усвідомленість ролі комунікативної діяльності педагога 	<p>Тест для визначення потреби у спілкуванні (Ю. Орлов, В. Шкуркін, Л. Орлова)</p> <p>Методика «Стиль педагогічного спілкування» (І. Юсупов)</p>
МОТИВАЦІЙНИЙ потребно-мотиваційний	<p>позитивна мотивація до набуття педагогічної професії;</p> <p>потреба в набутті комунікативних умінь; сформованість емоційного інтелекту як умови сприйняття інших учасників освітнього процесу</p>	<p>Методика «Система рівнів мотивації» (за О. Беспальком)</p> <p>Методика вивчення потреби у формування професійної комунікативної компетентності</p>
ПОВЕДІНКОВИЙ діяльнісний	<p>володіння вербальними і невербальними засобами спілкування, позитивні міжособистісні взаємини майбутнього педагога з усіма учасниками освітнього процесу, вміння слухати і переконувати; ораторські вміння; розуміння вербальної і невербальної комунікації; рівень</p>	<p>Анкета «Готовність педагога до успішної комунікації»</p> <p>«Чи вміємо ми правильно слухати?», тест «Чи вміємо переконувати інших?» (В. Карандашева)</p>

ОСОБИСТІСНИЙ особистісний	комунікативного самоконтролю	Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації»
	толерантність, емпатія, доброзичливість, комунікабельність	Анкета «Особистісні якості майбутнього викладача та комунікація»

Перший діагностичний зріз був спрямований на виявлення у студентів експериментальної групи рівня сформованості когнітивного компоненту комунікативної компетентності майбутніх педагогів за інформаційно-готовнісним критерієм.

Розглянемо детальніше методики, використані у дослідженні. 1. Тест для визначення потреби у спілкуванні (ПС) (Ю. Орлов, В. Шкуркін, Л. Орлова) направлений на виявлення рівня потреби особистості у спілкуванні. Тест містить твердження, які корелюють з ознаками двох протилежних груп: з високим і низьким рівнем потреби у спілкуванні. А сума балів свідчить про рівень потреби у спілкуванні: до 22 балів — низький; 23-25 — нижчий від середнього; 26-27 — середній; 28-29 — вищий від середнього; 30-33 — високий [42].

Відповідаючи на питання «Чи маєте необхідність підвищувати рівень власної комунікативної компетентності?», більшість респондентів (57%) відповіли: «Так, для виконання функцій, пов'язаних з професійною сферою»; 20% респондентів дали відповідь: «Так, для майбутньої креативної діяльності»; (12%): «Важко відповісти»; (2%): «Не бачу в цьому необхідності». Варто зазначити, що 30% студентів вказували, що вони прагнуть до оволодіння професією педагога на високому рівні для виконання функцій, пов'язаних як з життєдіяльністю, так і з майбутньою професією викладача вищої школи.

Красномовними, на наш погляд, є результати самооцінки студентами

рівня сформованості власної комунікативної компетентності: високий рівень визначили 12%; середній рівень – 36%; низький рівень – 44%; дуже низький рівень – 8%. Основними причинами самооцінки низького і дуже низького рівня комунікативної компетентності студенти називають: недостатність теоретичних знань з дидактики вищої школи (40%); недостатність практичних умінь роботи, наприклад, з аудиторією (40%); складність окремих правил орфографії (20%) тощо.

Відповідаючи на питання: «Чи бажаєте Ви підвищити свій рівень комунікативної компетентності?» 76% опитаних відповіли позитивно; 16% – негативно; 8% – не визначилися з відповіддю. Достатньо ефективними умови формування комунікативної компетентності у закладі освіти визнали 56% студентів; 16% – не змогли відповісти; 28% – відповіли негативно.

Серед шляхів вдосконалення процесу професійної підготовки респонденти запропонували такі: введення до навчальних планів професійної підготовки спеціалізованих курсів, спрямованих на формування основ риторики, правил успішної комунікації, уміння мовити себе перед аудиторією (36%); збільшення кількості годин, відведених для викладання дисциплін професійного спрямування (24%); створення спеціальних консультаційних занять для студентів (8%); збільшення якості та кількості комунікативних творчих завдань на заняттях для обрання самостійного рішення (40%). Щодо подальшої оптимізації процесу формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів були віднесено: використання на заняттях ділових ігор, квазіпрофесійних ситуацій, що відтворюють реальне освітнє середовище (32%); зустрічі та бесіди з професійними викладачами, науковцями (20%); більш широке залучення викладачів та студентів в процес комунікацій (24%).

Також звертає на себе увагу той факт, що 16% респондентів вагалися у відповідях на поставлені перед ними питання, не знали, що відповісти, радилися з одногрупниками. Після якісного та кількісного аналізу результатів діагностування когнітивного компонента комунікативної компетентності за

інформаційно-готовнісним критерієм ми отримали наступні результати (таблиця 6; рис. 2).

Таблиця 6

Рівень

сформованості сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за інформаційно-готовнісним критерієм (констатуючий етап експерименту)

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група		Контрольна група (КГ)	
	25 осіб	25 осіб		
Високий рівень	20	5	24	6
Середній рівень	64	16	56	14
Низький рівень	16	4	20	5

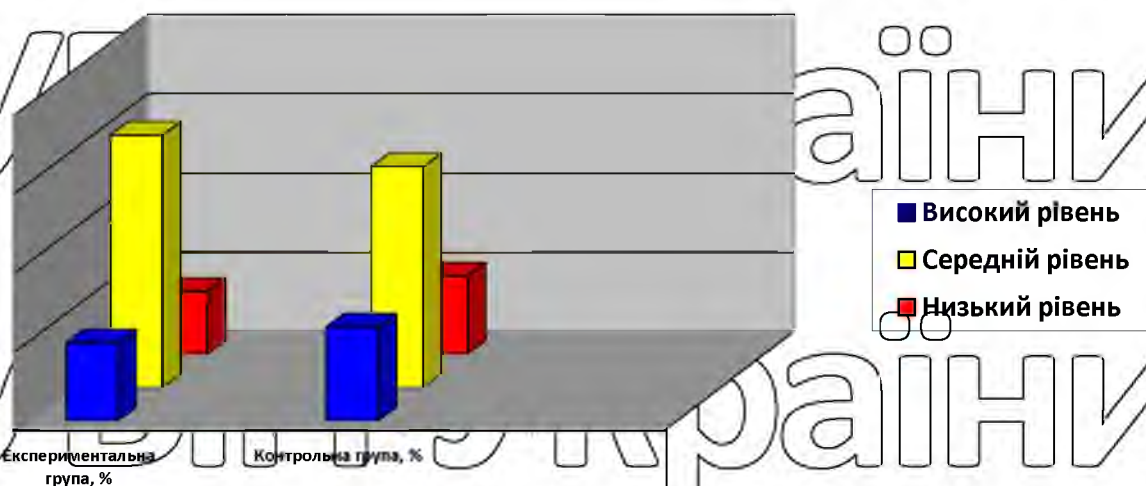

Рис. 2. Рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за інформаційно-готовнісним критерієм (%) на констатуючому етапі експерименту

Таким чином, порівнюючи результати аналізу сформованості когнітивного компонента комунікативної компетентності майбутніх педагогів за інформаційно-готовнісним критерієм констатуємо, що високі рівні виявили 24% у контрольній групі і 20% - в експериментальній. Середній

рівень сформованості когнітивного компонента інформаційно-готовнісним критерієм був характерний для 64 % респондентів у експериментальній групі, 56% - у контрольній групі; відповідно низький – 16 % в експериментальній і 20 % - в контрольній групі.

Далі, відповідно до розробленої діагностичної карти експерименту, ми досліджували рівні сформованості мотиваційного компонента комунікативної компетентності майбутніх педагогів за *потребно-мотиваційним* критерієм.

Рівень розвитку мотиваційної сфери визначався за допомогою певних діагностичних методик, а саме: методика «Система рівнів мотивації» (за О. Беспальком), методика вивчення потреби у формування професійної комунікативної компетентності.

Для цього були використані методика вивчення потреб студентів у набутті професійних комунікативних умінь. Аналіз відповідей свідчить про те, що уявлення студентів про комунікативну компетентність майбутнього педагога не систематизований. Більшість респондентів (44 %) не розуміють значення комунікативної діяльності для професійного зростання педагога.

Уявлення про ціннісний зміст педагогічної діяльності зводиться до нормативного її трактування. Більше половини опитаних студентів (56 %) не усвідомлюють головної сутності успішної комунікації: володіння технікою, засоби комунікації, правилами успішної комунікації

Сформовані професійно значущі мотиви щодо становлення професійної комунікативної компетентності у процесі навчання за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» перевірялися за методикою «Система рівнів мотивації» (за О. Беспальком). Усвідомлюючи, що мотив – це спонукальна причина дій і вчинків людини, у процесі навчання разом із пізнавальним аспектом важливо розвивати і мотиваційний, пов'язаний із суб'єктивними потребами, поглядами та емоціями. Мотиви поведінки формуються по сходинках від елементарних захоплень до ідеалів та впевненості. Мотивація особистості, заснована на усвідомленні важливості певного феномену, є

важливою частиною всього педагогічного процесу, його функціональною характеристикою. Тому ефективність процесу формування комунікативної компетентності майбутнього педагога залежить від створення певних педагогічних умов і стимулів, які забезпечують позитивну мотивацію як у студентів, так і у викладачів. Для визначення рівня мотивації нами було використано систему рівнів мотивації, розроблену з використанням ідей деяких дослідників, яка наведена у табл. 7.

Таблиця 7

Система рівнів мотивації

Рівень	Якісна характеристика
Негативний (МТн)	Негативне ставлення, немає інтересу до освітнього процесу
Байдужий (МТб)	Немає самостійних цілей, нестійкі мотиви інтересу до зовнішніх результатів навчання; пасивність у нових умовах та ситуаціях
Позитивно-аморфний (МТпа)	Розуміння, початкове осмислення й досягнення цілей, поставлених батьками; пізнавальний мотив як інтерес до оцінювання викладача
Позитивно-пізнавальний (МТпп)	Розуміння зв'язку результату зі своїми можливостями; розрізнення своїх здібностей і зусиль у постановці реалістичних цілей з урахуванням своїх можливостей; постановка мети з урахуванням суб'єктивної ймовірності успіху
Позитивно-ініціативний (МТін)	Самостійне визначення мети і за власною ініціативою; постановка гнучких цілей, які змінюються залежно від ситуації; усвідомлення співвідношення власних мотивів і цілей; постановка нестандартних, перспективних цілей
Позитивно-дієвий (МТпд)	Досягнення й реалізація всіх видів цілей і доведення діяльності до її завершення; наполегливість у деланні перешкод і труднощів при досягненні цілей; прагнення розширити коло своїх можливостей

Згідно з результатами діагностики рівня мотивації жоден із учасників педагогічного процесу не характеризується негативним рівнем; на байдужому знаходяться 8 %, позитивно-аморфний рівень виявили 16 %, на позитивно-пізнавальному – 24 %, на позитивно-ініціативному – 32 % та на позитивно-

дієвому – 20 %.

Для студентів зі сформованими професійними мотивами найважливішими стимулами прийняття мети професійної підготовки є

усвідомлення її значущості для виконання ролі педагога. Варто підкреслити,

що респондентам, у яких переважають соціальні мотиви, властиві такі

стимули, як можливість самовираження, можливість якнайкраще виявити свої

здібності, тим самим отримати визнання, зайняти певну позицію. Для деяких

студентів мотивом виступає творчий характер педагогічної діяльності, що

відповідає їх власному характеру та здібностям.

Таким чином, діагностика показників рівня сформованості

комунікативної компетентності майбутніх педагогів за *потребнісно-*

мотиваційним критерієм дозволила визначити наступні результати (табл. 8).

Таблиця 8

Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів

за *потребнісно-мотиваційним* критерієм (%)

на констатувальному етапі експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	25 осіб	%	25 осіб
Високий рівень	28	7	24	6
Середній рівень	44	11	48	12
Низький рівень	28	7	28	7

Отже, дослідження сформованості *мотиваційного* компонента

комунікативної компетентності магістрантів освітньої програми «Педагогіка

вищої школи» - майбутніх педагогів за *потребнісно-мотиваційним*

критерієм виявили високий рівень у 28 % в експериментальній та 24 % в

контрольній групах; наявність 44 % з середнім в експериментальній і 48 % у

контрольній, низького відповідно 28 % в експериментальній та 28 % у

контрольній (рис.3).

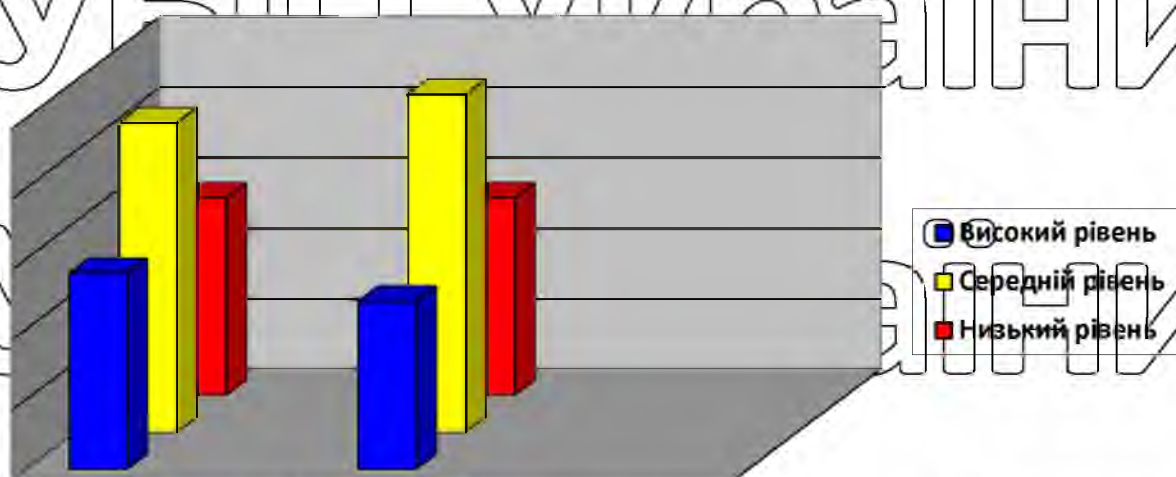

Рис. 3. Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за потребісно-мотиваційним критерієм(%) на

майбутніх педагогів за потребісно-мотиваційним критерієм(%) на

констатувальному етапі експерименту

Далі, відповідно до розробленої діагностичної карти експерименту, ми досліджували рівні сформованості поведінкового компонента комунікативної компетентності за діяльнісним критерієм.

Для визначення рівня комунікативної компетентності магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» майбутніх педагогів з позицій професіоналізму відповідно до діялісного критерію та його показників використовувалися Анкета «Готовність педагога до успішної комунікації» «Чи вміємо ми правильно слухати?»; тест «Чи вміємо переконувати інших?» (В. Карадашева).

Обробка результатів діагностичного обстеження за визначеними діагностичними методиками дозволила визначити наступні рівні комунікативної компетентності майбутніх педагогів за діялісним критерієм (табл. 9).

Таким чином, у ході дослідження сформованості поведінкового компонента комунікативної компетентності майбутніх педагогів за

діяльнісним критерієм ми виявили, що високий рівень у контрольній групі складає 32%, в експериментальній – 28%.

Середній рівень показали 52% студентів експериментальної групи і з контрольної групи – 56%. Низький рівень характерний для 16% студентів експериментальної групи і 16% – контрольної (рис.4).

Таблиця 9
Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за діяльнісним критерієм(%) на констатувальному етапі експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	25 осіб	%	25 осіб
Високий рівень	32	8	28	7
Середній рівень	52	13	56	14
Низький рівень	16	4	16	4

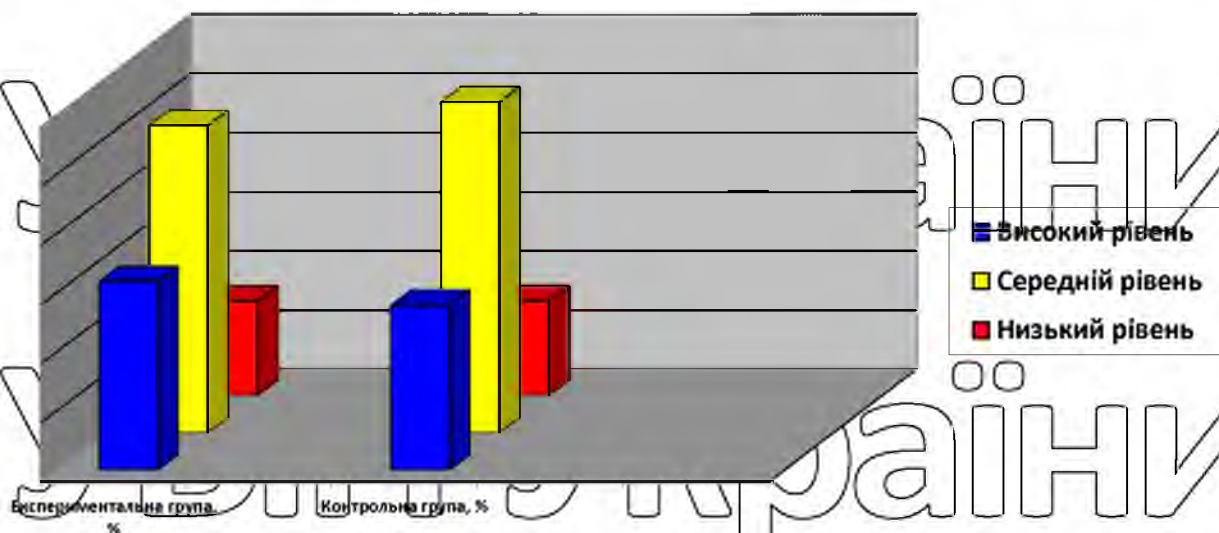

Рис.4. Рівні сформованості комунікативної компетентності за діяльнісним критерієм(%) на констатувальному етапі експерименту.

Діагностика особистісного компонента за особистісним критерієм

проходило за визначеними методиками: Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», Анкета «Особистісні якості майбутнього викладача та комунікація».

Для проведення експериментального дослідження було обрано провести опитування за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації», спрямований на визначення ціннісних орієнтацій особистості.

Автор методики – Мілтон Рокич, розумів під цінністю «стійке переконання, що певний стиль поведінки або кінцевий стан існування людини

переважає в особистісному або соціальному сенсі альтернативний стиль поведінки або принципи існування. Відповідно система цінностей особистості

– це укорінена впорядкована сукупність переконань, що стосуються більш прихильних стилів поведінки або станів існування відповідно континууму їх

відносної важливості» [47]. Інакше кажучи, цінності, за М. Рокичем, – це надважливі цілі, яких прагне досягти людина та її бачення способів їх досягнення.

На думку М. Рокича, природа людських цінностей полягає у наступному:

1) загальне число цінностей, що є надбанням людини, порівняно

невелика;

2) всі люди володіють одними і тими ж цінностями, хоча і в різному ступені;

3) цінності організовані в системи;

4) витоки людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві і його інститутах, і особистості;

5) вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, які заслуговують на вивчення [47].

Методика «Цінні орієнтації» заснована на прямому ранжируванні списку цінностей, поділених на два класи: термінальні цінності (цінності-цілі) та інструментальні цінності (цінності-засоби).

До термінальних цінностей відносять переконання особистості у тому, що якась кінцева мета індивідуального існування з особистої чи суспільної точок зору варта того, щоб до неї прагнути. У той час як інструментальні цінності виступають переконанням в тому, що якийсь образ дій є з особистої та суспільної точок зору кращим у будь-яких ситуаціях [47].

У ході опитування респондентам пред'являються два списки цінностей (по 18 у кожному списку), кожній з яких необхідно присвоїти певний ранг (від 1 до 18) залежно від особистісної значущості цієї цінності для самого респондента. При цьому найбільш значущою для респондента цінністю надається перший ранг, а для найменш значущої 18-й ранг відповідно.

Опитування можна проводити як індивідуально, так і у груповому форматі.

На етапі опрацювання результатів групування може бути проведено для респондентів у змістовні блоки за такими ознаками:

А) Термінальні цінності:

1. Конкретні життєві цінності (здоров'я, робота, друзі, сімейне життя) чи абстрактні цінності (пізнання, розвиток, свобода, творчість).
2. Цінності професійної самореалізації (цікава робота, продуктивне життя, творчість, активне діяльне життя) або цінності особистого життя (здоров'я, кохання, наявність друзів, розваги, сімейне життя).
3. Індивідуальні цінності (здоров'я, творчість, свобода, активне діяльне життя, розваги, впевненість у собі, матеріально забезпечене життя) або цінності міжособистісних відносин (наявність друзів, щасливе сімейне життя, щастя інших).
4. Активні цінності (свобода, активне діяльне життя, продуктивне життя, цікава робота) або пасивні цінності (краса природи та мистецтва, впевненість у собі, пізнання, життєва мудрість) [47].

Б) Інструментальні цінності:

1. Етичні цінності (чесність, непримиренність до недоліків) – цінності міжособистісного спілкування (вихованість, життєрадісність,

чуйність) чи цінності професійної самореалізації (відповідальність, ефективність у справах, тверда воля, старанність).

2. Індивідуалістичні цінності (високі запити, незалежність, тверда воля) або конформістські цінності (виконавчість, самоконтроль, відповідальність) – альтруїстичні цінності (терпимість, чуйність, широта поглядів).

3. Цінності самоствердження (високі запити, незалежність, непримиренність, сміливість, тверда воля) чи цінності прийняття інших (терпимість, чуйність, широта поглядів).

4. Інтелектуальні цінності (освіченість, раціоналізм, самоконтроль) чи цінності безпосередньо-емоційного світовідчуття (життєрадісність, чесність, чуйність) [47].

При цьому відсутність закономірності у виборі ціннісних орієнтирів (співвіднесення показників за параметрами «цінності-цілі» та «цінності-кошти») передбачає несформованість у респондента системи ціннісних ієрархій або нещирість у відповідях.

Повна інструкція до тесту подана у додатку Б.

Отримані у ході методики відповіді обраховуються за наступним ключем із групуванням за системами цінностей, представлених у таблиці 10.

Таблиця 10

**Інтерпретація відповідей за методикою М. Рокича
«Ціннісні орієнтації»**

Система цінностей	Список А						Список Б					
	Термінальні цінності						Інструментальні цінності					
1. Особистісні	2а	3а	6а	12а	15а	18а	16	26	46	96	116	166
Суспільні	1а	5а	8а	13а	14а	16а	66	76	126	146	156	186
Професійні	4а	7а	9а	10а	11а	17а	36	56	86	106	136	176
(відображують самореалізацію суб'єкта)												

2.	Самоствердження	2а	3а	9а	12а	16а	18а	36	66	86	116	126	166
	Спілкування	1а	5а	6а	8а	13а	15а	16	46	76	146	156	186
	Справи	4а	7а	10а	11а	14а	17а	26	56	96	106	136	176
	(дані корелюють із вектором спрямованості)												
3.	Індивідуалістичні	1а	3а	9а	12а	14а	17а	36	66	96	126	136	166
	Конформістські	4а	6а	7а	8а	13а	18а	26	46	56	86	116	176
	Альтруїстичні	2а	5а	10а	11а	15а	16а	16	76	106	146	156	186
	(спрямованість в системі міжособистісних відносин)												

За результатами проведення діагностичного обстеження за вказаною методикою можна зробити висновок про стани сформованості показників особистісного критерію комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Результати діагностичного обстеження за особистісним критерієм наведено у табл. 11 та на рис. 5.

Таблиця 11

Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за особистісним критерієм (%) на констатувальному етапі експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	25 осіб	%	25 осіб
Високий рівень	32	8	36	9
Середній рівень	56	14	52	13
Низький рівень	12	3	12	3

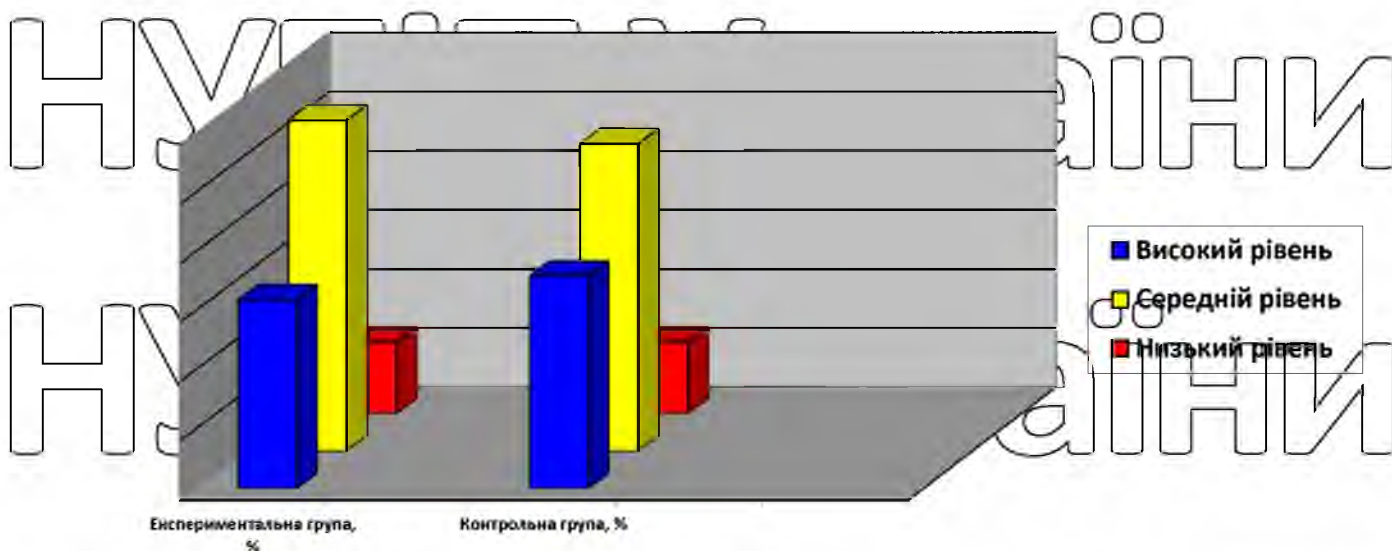

Рис. 5. Рівні сформованості комунікативної компетентності за особистісним критерієм (%) на констатувальному етапі експерименту.

Узагальнені дані констатувального експерименту наведено в таблиці 11 (для експериментальної групи) та в таблиці 12 (для контрольної групи).

Таблиця 12.

Узагальнені дані аналізу рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів (%) на констатувальному етапі експерименту (ЕГ)

Компонент дослідження / Рівень	Когнітивний	Мотиваційний	Поведінковий	Особистісний критерій	Загальний
високий	20	28	32	36	28
середній	64	44	52	52	54
низький	16	28	16	12	18

Загальний високий рівень сформованості комунікативної компетентності продемонстрували 28% студентів експериментальної групи та 27% контрольної. Середній рівень – 54%/студентів експериментальної групи та 54% контрольної. Відповідно, низький рівень виявлено у 18% студентів експериментальної групи і 19% – контрольної (рис. 6).

Таблиця 13.

Узагальнені дані аналізу рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів (%) на констатувальному етапі експерименту (КГ)

Компонент дослідження Рівень	Когнітивний	Мотиваційний	Поведінковий	Особистісний критерій	Загальний
	високий	24	24	28	32
середній	56	48	56	56	54
низький	20	28	16	12	19

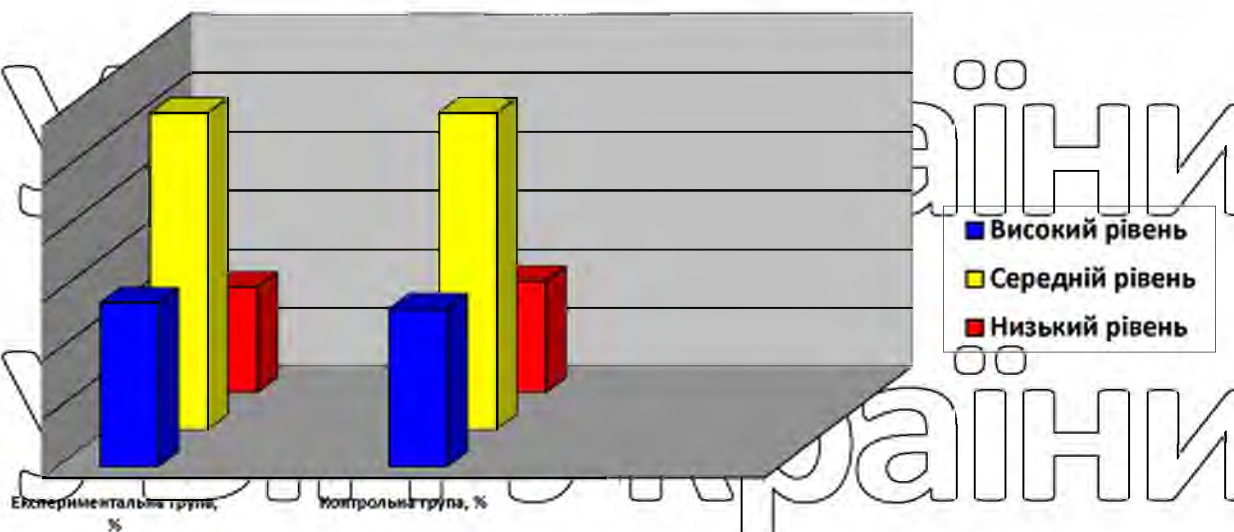

Рис. 6. Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів на констатувальному етапі експерименту (%)

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту дали підстави вважати стан сформованості досліджуваного феномену таким, що потребує коригування у процесі професійної підготовки.

Отже, за результатами констатувального етапу експерименту можна зробити такі висновки. Більшість з опитаних студентів як контрольної так і

експериментальної груп усвідомлюють значення і необхідність розвитку комунікативної компетентності для вирішення питань, пов'язаних з повсякденним життям, проте далеко не всі пов'язують професійно-педагогічні знання та навички з майбутньою професійною діяльністю. Це, безумовно вимагає створення відповідних педагогічних умов у процесі професійної підготовки, що усувають цю прогалину.

Подальша робота на формувальному етапі має бути спрямована на підвищення показників комунікативної компетентності майбутніх педагогів, і, перш за все, упровадження в освітній процес сформованих вище педагогічних умов.

3.2. Впровадження педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процес їх професійної підготовки

На формувальному етапі в експериментальній групі було запроваджено педагогічні умови щодо формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

У параграфі 2.1. нами було визначено педагогічні умови процесу професійної підготовки майбутніх педагогів, які на нашу думку, мають сприяти підвищенню рівня їх комунікативної компетентності:

1. Створення у закладі освіти сприятливого комунікативного середовища для майбутніх педагогів на основі застосування інноваційних технологій навчання.

У межах втілення окресленої педагогічної умови проводилися круглі столи для викладачів і студентів, присвячені питанням запровадження інноваційних технологій у освітній процес, особливостям педагогічної взаємодії в умовах «розумного» навчання, можливостям технологічних інновацій для навчання тощо. З метою формування цільової сфери майбутніх педагогів до запровадження інноваційних технологій навчання у

професійній діяльності під час опанування матеріалом з освітніх компонентів «Основи педагогічної майстерності», «Педагогіка вищої школи», «Розумін цифрові технології» студентів ознайомили із сучасними тенденціями та перспективами розвитку сучасної освіти, вимогами діджиталізованого суспільства до сучасного педагога, позитивним інноваційним досвідом зарубіжних країн, інноваційними методиками тощо. Разом із тим у студентів актуалізувалося значення інноваційного потенціалу педагога, яке у подальшому націлювало на необхідність вивчення і запровадження технологічних інновацій у процесі навчання.

Створенню сприятливого комунікативного середовища сприяло також проведення проблемних бесід, бесід-роздумів, міні-дискусій («Що нового я можу привнести в розвиток інноваційного навчання», «Як конкурувати в умовах сучасного суспільства», «Як досягти успіху у комунікації?», «Професія педагога і технологічні інновації» тощо), що мали на меті формування у майбутніх педагогів ціннісної установки на те, що особистісно-професійний розвиток і успішність кар'єрного росту у сучасному суспільстві безпосередньо залежить від сформованості готовності до використання технологічних інновацій у процесі навчання.

Існують певні вимоги до структури занять із застосуванням інтерактивних технологій, які, як правило, складаються з п'яти елементів: мотивація – мета цього етапу – сфокусувати увагу студентів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми.

За цією метою можуть бути використані прийоми, що створюють *проблемні ситуації*, викликають у студентів здивування, подив, інтерес до змісту знань та процесу їх отримання, підкреслюють парадоксальність явищ та подій (коротка розповідь викладача, бесіда, демонстрування наочності, й нескладна інтерактивна технологія («мозковий штурм», «мікрофон», «криголам» тощо), елемент заняття має займати не більше 5% часу заняття.

Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів. Мета етапу – забезпечити розуміння студентами змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на занятті, і чого від них чекає викладач. Еталонною є ситуація, коли ~~під~~ після заняття студент не тільки знає, розуміє, чого він досяг, а й чого він хотів би, мав би досягти на наступному занятті з предмета, чого він взагалі хоче від викладача і курсу свого життя. Цей елемент заняття теж має займати не більше 5% часу заняття.

Надання необхідної інформації. Мета цього елемента, етапу заняття – дати студентам *достатньо інформації* для того, щоб на її основі виконувати ідентичні завдання, але за мінімально короткий час. Це може бути міні-лекція, читання *и* додаткового матеріалу, опанування інформацією за допомогою технічних засобів навчання або наочності. Ця частина заняття займає близько 10-15% часу.

Інтерактивна вправа - центральна частина заняття. Її метою є освоєння навчального матеріалу, досягнення результатів заняття. Інтерактивна частина заняття має займати близько 50-60% часу на занятті. Обов'язковою є така послідовність і регламент проведення

інтерактивної вправи:

- *Інструктування* - викладач розповідає учасникам про мету вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло учасникам (2-3 хв.);

- *об'єднання в групи* і (або) розподіл ролей (1-2 хв.);
- *виконання завдання*, при якому викладач виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи і навчання у співпраці один з одним (5-15 хв.);

- *презентація результатів виконання вправи* (3-І 5 хв.);

НУБІП УКРАЇНИ
рефлексія результатів студентами; усвідомлення отриманих результатів, що досягається шляхом їх спеціального колективного обговорення або за допомогою інших прийомів (5-15 хв).

Рефлексія здійснювалася в різних формах: у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, групах, дискусії, в письмовій та усній формі. Вона застосовувалася після найважливіших інтерактивних вправ, після заняття.

Технології рефлексії після окремих вправ, фрагментів заняття:

- З якою метою ми робили цю вправу?
- Які думки вона у вас викликала?

НУБІП УКРАЇНИ
Які почуття?
• Чому ви особисто навчилися?
• Чому б хотіли навчитись у подальшому?

Підбиття підсумків (рефлексія) заняття. На цьому етапі багато

викладачів схильні розслабитися і провести коротке, нечітко структуроване обговорення; всі погоджуються, що все було цікаво і цим справа закінчується. Викладач іде з почуттям виконаного боргу; студенти розходяться з почуттям, що спробували щось нове. Але підбиття підсумків

– це дуже важливий етап інтерактивного заняття. Саме тут підводиться

ризика під знаннями, що повинні бути засвоєні, і встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться їм у майбутньому.

2. **Використання проблемного та особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі.**

3-поміж ефективних методів, як показує апробація занять з курсу «Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи», - методи «мозкової атаки», «евристичних питань», «круглого столу». «Мозкова атака», або брейксторм - це метод розв'язування невідкладних завдань за обмежений час. Метод мозкової атаки доречний у різних формах діяльності: в роботі з

малими групами, командами, великими групами («гра з глядачами»), в індивідуальній роботі. Кейс-метод передбачає розгляд квазіпрофесійних

ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі педагогічної діяльності.

У практиці викладання активно використовують так званий «чорний ящик» (різновид мозкової атаки). Головною ознакою є несподіваність у завданні, яке потрібно виконати; в ролі, яку необхідно зіграти; в ситуації, у якій важливо швидко зорієнтуватися. Неодмінними умовами для застосування методу є теоретична підготовленість у питанні, яке розглядається, довіра до викладача, зацікавленість студентів у розв'язанні проблеми, а мета використання - навчитися висловлюватися стосовно питань, які виникають у швидкозмінних і непередбачуваних обставинах.

Метод Дельфі передбачає індивідуальне генерування ідей та їх публічний захист. Наприклад, пропонуємо чотирьом учасникам скласти і захистити «мовленнєвий статут» освітнього закладу, відповідаючи на запитання викладача і студентів. Моделювання мовних ситуацій сприяє творчому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку активності, комунікативних здібностей, аналітичному мисленню, закріпленню професійних умінь і навичок.

3. Моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності.

Реалізацію вказаної педагогічної умови вбачаємо, перш за все, у створенні та розв'язанні квазіпрофесійних комунікативних ситуацій та комунікативно-ситуаційних задач.

Комунікативно-ситуаційні задачі є предметом дослідження А. Кореневої [29] як вид мовленнєво-розумової задачі, яка служить імітацією окремих аспектів майбутньої професійної діяльності; комунікативно-ситуаційні задачі містять інформацію про мовленнєву ситуацію як обов'язковий компонент спілкування, від якого багато в чому залежить зміст висловлювання і його мовленнєва оформленість [29].

Дослідниця І. Нестерова тлумачить комунікативно-ситуаційну задачу як «задану в певних умовах педагогічну мету, на досягнення якої спрямовано

різноманітні дії, що здійснюються в безпосередньому процесі спілкування» [39, с.40-41].

Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів можливе за умови моделювання в навчальному процесі типових ситуацій реального спілкування, що виникають у різних сферах життя, зокрема професійного, і стосуються різних тем. Застосування таких технологій надає можливість студентам проявити активність, дозволяє спрогнозувати можливу комунікативну поведінку учасників, обрати відповідні мовні засоби для досягнення комунікативної мети, розвиває пізнавальні здібності[1].

Як ефективні форми роботи на занятті ми використовували завдання на складання діалогів на запропоновані теми.

Наприклад, 1. Уявіть, що до вашого навчального закладу завітав журналіст. Спрогнозуйте його можливі запитання про роль комунікативної компетентності у професії педагога та запропонуйте відповіді. 2. Змодельуйте діалог за таким сюжетом: ви потребуєте консультації у вашого наукового керівника щодо написання курсової роботи.

Майже на всіх заняттях з фахових дисциплін, як то «Педагогіка вищої школи», «Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи», «Лідерство в освіті» для обговорення тем і розв'язання суперечливих питань проводилися семінари-дискусії, що являють собою процес діалогічного спілкування учасників, у ході якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні й розв'язанні теоретичних і практичних проблем. Водночас дискусія надає можливість кожному учаснику визначити й відстояти власну позицію, формує вміння слухати й аргументувати свою точку зору.

У сучасних умовах значно зростає роль ігрових технологій, що включають у себе будь-яку взаємодію викладача та студентів через реалізацію певного сюжету. Це можуть бути ділові ігри, ігри квазіпрофесійного характеру, які наближають учасників гри до реальних

умов професійної діяльності. Рольова гра є ефективною технологією у процесі навчання риторики, адже виконує кілька функцій, зокрема, навчальну (дозволяє отримати нові знання, сформувавши вміння та навички), розвивальну (сприяє розвитку самостійності, самокритичності, пам'яті, уваги, формує світогляд), виховну (здійснює вплив на поведінку, формує почуття й переконання, культуру спілкування).

Зазвичай елементи гри можна впроваджувати на кожному семінарському занятті з дисципліни «Лідерство в освіті», «Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи», проте використання гри як самостійної форми організації навчального процесу передбачає ретельну, кропітку роботу як викладача, так і студентів.

Обов'язковим видом роботи, передбаченим програмою, є підготовка студентами доповідей на задані теми. Зважаючи на брак часу, що відводиться на вивчення матеріалу, ми намагалися так організувати роботу студентів, щоб надати можливість для якісної підготовки (репетиції) до безпосереднього виголошення, сприяти розвитку вміння синтезувати інформацію й вибирати саме те, що є доречним відповідно до конкретної ситуації, аудиторії, мети спілкування тощо.

Не менш важливою є організація інших учасників заняття. Викладач має давати попередню установку на активне слухання, ставлення запитань, обговорення й аналіз.

Отже, використання на заняттях інноваційних технологій навчання, зокрема ігрових, діалогових, створення комунікативних ситуацій, підвищує мотивацію студентів до навчання, сприяє розвитку цікавості, стимулює студентів до активної мовленнєвої діяльності, дозволяє, з одного боку, індивідуалізувати навчання, надаючи можливість кожному обрати мовленнєву поведінку, з іншого – створює умови для розвитку групової роботи, розвиваючи здатність знайти спільне рішення.

4. Формування в майбутніх педагогів позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності.

Мотивація – це процес, у результаті якого певна діяльність набуває для індивіда особистого сенсу. Вона є внутрішня та зовнішня. Внутрішня мотивація створюється суб'єктом під впливом мотиваторів (інтересів, схильностей, моральних норм). Зовнішня включає в себе інтерес, практичну цінність, стимул, перспективу[61].

Для формування позитивної мотивації навчальної діяльності студентів є шість основних напрямків: оптимальні умови; правильне подання; зважене обмірковування; тісна співпраця; експеримент; успіх.

Цієї мети ми досягаємо через використання різноманітних прийомів пізнавальних мотивів на заняттях з фахових дисциплін: «Ділова іноземна мова», «Керівник закладу освіти» та інші.

Мотивації навчальної діяльності сприяє також прийом створення проблемної ситуації.

Способами створення проблемних ситуацій можна назвати наступні: суперечності між новими фактами та явищами й наявними знаннями; необхідність вибору, відбору потрібної інформації (ситуація з надлишком інформації); суперечності між наявними знаннями та практичними завданнями, що виникають під час виконання цих завдань; порівняння,

зіставлення та протиставлення фактів, явищ, правил і дій та їх узагальнення; суперечності між існуючими технічними рішеннями та новими вимогами, які висуває практика.

У зв'язку з орієнтацією освіти до особистісноорієнтованого навчання вчені надають значної уваги вивченню суб'єктного досвіду, який формується в атмосфері взаємоповаги між викладачем і студентом. Д. Коло виділив такі фази здобуття досвіду.

- фаза конкретного досвіду (можливість сприйняття нового досвіду);
- фаза рефлексивного спостереження (інтерпретація досвіду з різних сторін/підходів);
- фаза абстрактної концептуалізації (обробка отриманого досвіду та формування логічних взаємозв'язків з раніше набутими знаннями);

фаза експериментування (здатність використовувати здобутий досвід на практиці та набувати новий) [46, 56].

Для мотивації навчання важливою є саме потреба в спілкуванні, яка сприяє налагодженню контакту між педагогом та студентами, створенню сприятливих умов співпраці, розвитку інтелектуально-пізнавальної

діяльності. Науковиця Т. Чаусова зазначає, що спілкування має безпосереднє відношення до мотивації. Вчений виділяє групи комунікативних потреб: у взаємовідносинах між людьми, у приналежності

до соціальної групи, у постійному обміні знаннями, досвідом, у налагодженні партнерських відносин, у взаєморозумінні та взаємодопомозі одне одному [62].

На формувальному етапі експерименту, ми застосовували одну з провідних технологій навчання у вищому навчальному закладі – тренінг.

Цей метод сприяє розвитку комунікативних здібностей у спілкуванні, поєднує форми колективної та індивідуальної роботи, розвиває вміння встановлювати контакти з людьми, мотивує, допомагає розкрити внутрішній потенціал, створює ситуацію успіху.

Наприклад, для підвищення самооцінки, впевненості в власних силах, самовдосконалення, розвитку творчого потенціалу ми проводили тренінг «Мотивація до успіху». Тренінг, що проводився в декілька етапів, включав визначення в майбутніх педагогів рівня мотивації до успіху, обговорення

існуючих проблем, які заважають досягти поставлених цілей та шляхи їх подолання, комплекс вправ, які сприяли б розробці стратегії до досягнення мети, зміні думок на позитивні для досягнення успіху, аналіз і осмислення життєвих, професійних перспектив, виявлення інтересу учасників до усвідомленого професійного самовизначення і т.д.

Таким чином, ми застосували визначені нами педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки.

3.3. Визначення ефективності впровадження педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процес їх професійної підготовки

Контрольний етап експериментального дослідження передбачає аналіз і узагальнення результатів дослідження після запроваджених педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів. Було проведено повторне діагностичне обстеження респондентів експериментальної і контрольної підгруп з метою простеження динаміки (чи її відсутності) у рівнях сформованості компонентів комунікативної компетентності.

Засобами педагогічного моніторингу (повторного діагностичного обстеження) була простежена динаміка сформованості усіх компонентів комунікативної компетентності за визначеними критеріями, а також обґрунтовані позитивні якісні зміни у кожному із структурних компонентів. Важливим також було визначення експериментальних факторів, які мали безпосередній вплив на результативність процесу формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки.

Для визначення динаміки рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів, як і на початку роботи, ми застосовували комплексний підхід у дослідженні всіх її компонентів за визначеними критеріями, використовуючи повторну діагностичну методіку для одержання даних, які в подальшому були математично (виведення середнього арифметичного) та статистично оброблені.

Засобами діагностики на контрольному етапі експерименту були ті ж діагностичні методіки, котрі були використані нами на констатувальному етапі експерименту, що мало забезпечити нам «чистоту» експерименту. Це дозволило порівняти дані, одержані на констатувальному та контрольному етапах, зробити відповідні висновки щодо змін рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

На основі порівняння даних, одержаних після повторної діагностики експериментальних і контрольних груп, було здійснено якісний і кількісний аналіз одержаних результатів стосовно рівнів сформованості компонентів комунікативної компетентності, що знайшло відображення у таблицях і графіках.

Проаналізуємо результати дослідження по кожному з критеріїв.

Таблиця 14

Рівень

сформованості сформованості комунікативної компетентності

майбутніх педагогів за інформаційно-готовнісним критерієм

(контрольний етап експерименту)

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	25 осіб	%	25 осіб
Високий рівень	40	10	28	7
Середній рівень	56	14	60	15
Низький рівень	4	1	12	3

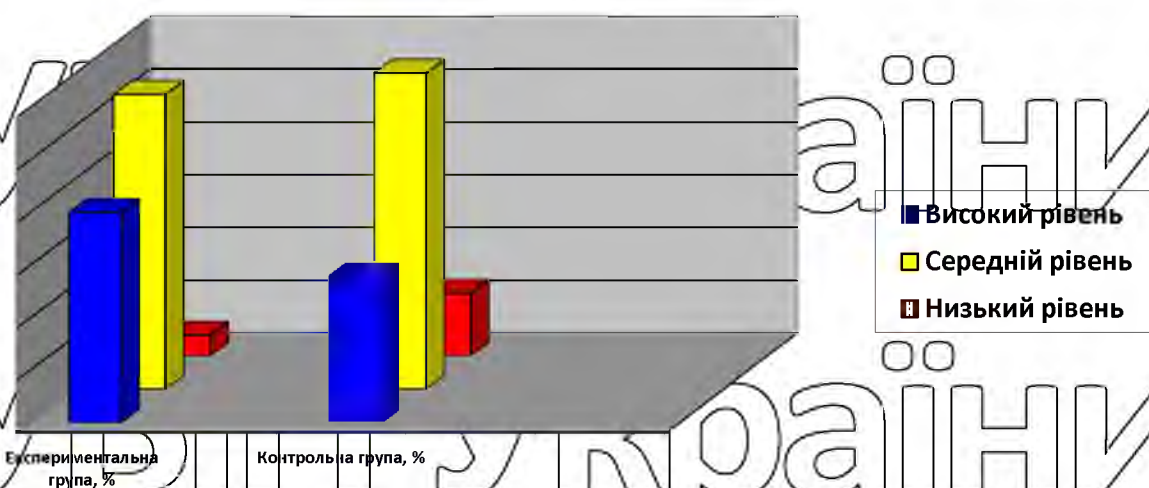

Рис. 7. Рівень сформованості комунікативної компетентності

майбутніх педагогів за інформаційно-готовнісним критерієм (%) на контрольному етапі експерименту

Таблиця 15

Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за потребісно-мотиваційним критерієм(%) на контрольному етапі експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ) %	25 осіб	Контрольна група (КГ) %	25 осіб
Високий рівень	40	10	28	7
Середній рівень	48	12	52	13
Низький рівень	12	3	20	30

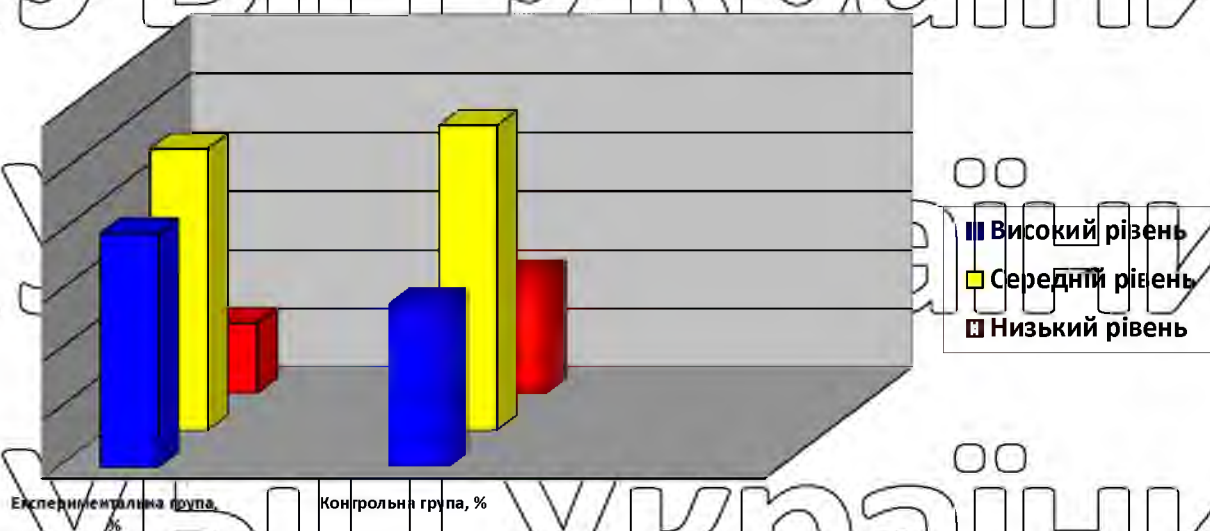

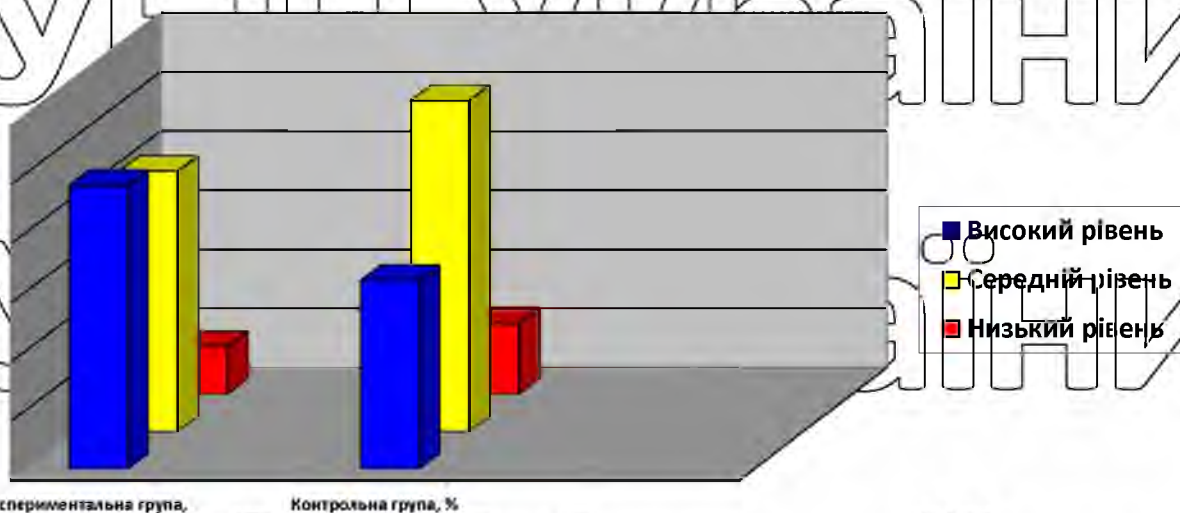
Рис. 8. Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за потребісно-мотиваційним критерієм(%) на контрольному етапі експерименту

Таблиця 16

Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за діяльнісним критерієм(%) на контрольному етапі експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу
----------------------	--------------------

	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	25 осіб	%	25 осіб
Високий рівень	48	12	32	8
Середній рівень	44	11	56	14
Низький рівень	8	2	12	3

Експериментальна група, Контрольна група, %

Рис. 9. Рівні сформованості комунікативної компетентності за діяльнісним критерієм (%) на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 17

Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів за особистісним критерієм (%) на контрольному етапі експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	25 осіб	%	25 осіб
Високий рівень	52	13	40	10
Середній рівень	44	11	52	14
Низький рівень	4	1	8	2

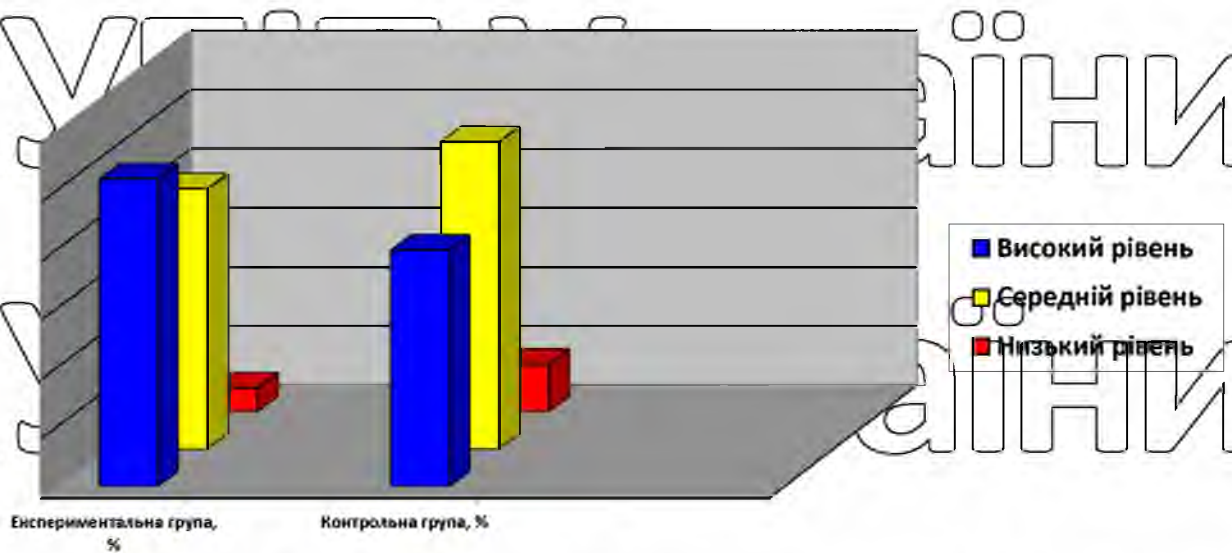

Рис. 10. Рівні сформованості комунікативної компетентності за особистісним критерієм (%) на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 18.

Узагальнені дані аналізу рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів (%) на контрольному етапі експерименту (ЕІ)

Компонент дослідження	Рівень	Критерій				
		Когнітивний	Мотиваційний	Поведінковий	Особистісний	Загальний
	високий	40	40	48	52	45
	середній	56	48	44	44	48
	низький	4	12	8	4	7

Загальний високий рівень сформованості комунікативної компетентності продемонстрували 45% студентів експериментальної групи та 30% контрольної. Середній рівень – 48% студентів експериментальної групи та 57% контрольної. Відповідно, низький рівень виявлено у 7% студентів експериментальної групи і 13% – контрольної (рис. 11).

Таблиця 19.

Узагальнені дані аналізу рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів (%) на контрольному етапі експерименту (КГ)

Компонент дослідження	Когнітивний	Мотиваційний	Поведінковий	Особистісний критерій	Загальний
Рівень					
високий	28	28	32	32	30
середній	64	52	56	56	57
низький	8	20	12	12	13

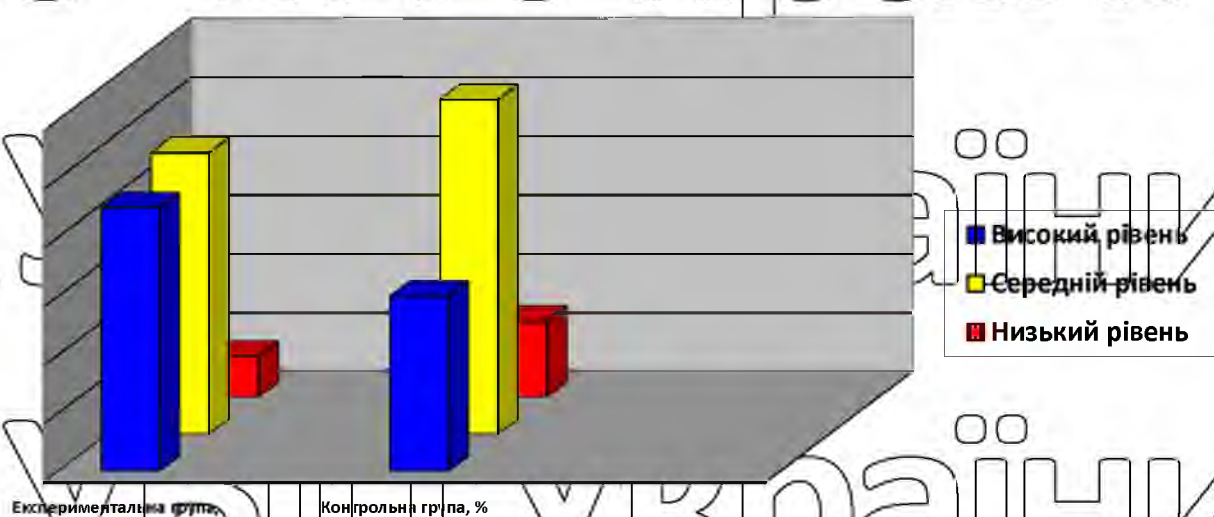

Рис. 11. Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів на контрольному етапі експерименту (%)

Таким чином, ми підійшли до висновку, що спеціально спрямована робота по впровадженню в освітній процес визначених нами педагогічних умов, спрямованих на підвищення рівня комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки, дала позитивні результати: у експериментальній групі значно підвищився відсоток студентів із високим рівнем сформованості комунікативної компетентності (з 28 % до 45 %);

зменшилась кількість студентів із середнім рівнем сформованості комунікативної компетентності (з 54% до 48%); зменшилась кількість студентів із низьким рівнем досліджуваного феномену (з 18% до 7%). У

контрольній групі, зважаючи на те, що освітній процесі відбувався і в ній, теж відбулись позитивні зміни, але вони не є яскраво вираженими: у

експериментальній групі підвищився відсоток студентів із високим рівнем сформованості комунікативної компетентності (з 27% до 30%); збільшилась кількість студентів із середнім рівнем сформованості комунікативної

компетентності (з 54% до 57%); зменшилась кількість студентів із низьким рівнем досліджуваного феномену (з 19% до 13%).

Висновки до розділу III

У третьому (експериментальному) розділі нашого магістерського дослідження ми виконали наступні завдання:

1. Сформували діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

2. Провели експериментальне дослідження означеної проблеми, виявили рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

3. Апробували сформовані нами педагогічні умови організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів з метою підвищення у них рівня педагогічної компетентності.

Ми провели педагогічний експеримент, який складався із трьох етапів (констатувального, формувального, контрольного) та прийшли до наступних висновків:

1. Для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності у майбутніх педагогів ми використали наступні діагностичні методики:

тест для визначення потреби у спілкуванні (Ю. Орлов, В. Шкуркін,

Л. Орлова), методика «Стиль педагогічного спілкування» (І. Юсупов),

методика «Система рівнів мотивації» (за О. Беспальком), методика

вивчення потреби у формуванні професійної комунікативної

компетентності, анкета «Готовність педагога до успішної комунікації»,

«Чи вміємо ми правильно слухати?», тест «Чи вміємо переконувати

інших?» (В. Карандашева), методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації».

2. Апробовані у процесі професійної підготовки педагогічні умови та порівняльний аналіз результатів констатуючого і контрольного етапів

експерименту дав можливість зробити висновок про результативність

спеціально проведеної у експериментальній групі роботи по

формуванню комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні посилюється увага дослідників до обґрунтування та розробки теоретичних та практичних засад формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

У педагогічній науці та практиці розробляються теоретичні питання та методичні рекомендації щодо формування комунікативної компетентності педагогів: обґрунтовано сутність, зміст та структури комунікативної культури і; розкрито принципи, форми, методи та технології формування компонентів комунікативної компетентності педагога; висвітлено основні етапи її формування в процесі професійної підготовки.

Виконавши магістреське дослідження з проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки, ми прийшли до наступних висновків:

1. *Компетентність* – це інтегрована динамічна характеристика конкурентоспроможної особистості, яка характеризує людину як суб'єкта певної діяльності, сприяє можливості кваліфіковано виконувати роботу, приймати рішення в проблемних ситуаціях, планувати та виконувати дії для успішного досягнення поставлених цілей. *Комунікативна компетентність* загалом становить комунікативний потенціал особистості, який характеризує її комунікативні здібності, можливості та визначає якість, успішність її спілкування у професійній педагогічній сфері.

2. У структурі комунікативної компетентності педагога ми виокремлюємо *когнітивний, мотиваційний, поведінковий і особистісний* компоненти, поєднання яких дозволяє педагогу досягати бажаних результатів у комунікативній діяльності.

3. Педагогічними умовами освітнього процесу, які сприятимуть ефективному формуванню комунікативної компетентності майбутніх педагогів, ми визначили наступні: створення у закладі освіти сприятливого

комуникативного середовища для майбутніх педагогів на основі застосування інноваційних технологій навчання; використання проблемного та особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі; моделювання комуникативних ситуацій майбутньої професійної діяльності; формування в майбутніх педагогів позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності.

4. Визначили критерії (комуникативно-готовнісний, потребнісно-мотиваційний, діяльнісний, особистісний), показники, рівні сформованості комуникативної компетентності, які сприяли проведенню експериментального дослідження.

5. Підібрали та адаптували діагностичний інструментарій для діагностування рівнів сформованості досліджуваного компонента.

6. Апробували педагогічні умови та на основі порівняльного аналізу результатів констатуючого та контрольного етапів експерименту визначили позитивний вплив проведеної роботи на рівень сформованості досліджуваного компонента – комуникативної компетентності. У експериментальній групі значно підвищився відсоток студентів із високим рівнем сформованості комуникативної компетентності (з 28 % до 45 %);

зменшилась кількість студентів із середнім рівнем сформованості комуникативної компетентності (з 54% до 48%); зменшилась кількість студентів із низьким рівнем досліджуваного феномену (з 18% до 7%). У

контрольній групі, зважаючи на те, що освітній процесі відбувався і в ній, теж відбулись позитивні зміни, але вони не є яскраво вираженими: у експериментальній групі підвищився відсоток студентів із високим рівнем сформованості комуникативної компетентності (з 27 % до 30 %); збільшилась кількість студентів із середнім рівнем сформованості комуникативної компетентності (з 54% до 57%); зменшилась кількість студентів із низьким рівнем досліджуваного феномену (з 19% до 13%).

Таким чином, можемо зробити висновок, що ефективне формування комуникативної компетентності майбутніх педагогів забезпечують

інтерактивні методи навчання оптимальне поєднання репродуктивних та активних методів роботи, залучення всіх учасників навчального процесу до спільної діяльності з цілепокладання, планування, прогнозування, оцінювання та рефлексії результатів комунікативної діяльності.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Н. Використання інноваційних технологій навчання у формуванні комунікативної компетенції майбутніх правників. Режим доступу:
https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/4.pdf.pdf
2. Ашиток Н. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич: Вид-во Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. №6 (125). 2015 С. 10-13.
3. Балим О.І. Комунікативна компетентність вчителя : зміст, складові частини. Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти : матеріали міжнародної наук.-метод. конференції 1-2 квітня 2004р. НПУ ім. М. Драгоманова. К.: НПУ, 2004. С.88-90.
4. Бєв'юк І. М., Ширяєва Л. М. Професійна комунікативна компетентність майбутнього прокурора : навч. посіб. Київ: Алерта, 2014. 224 с
5. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: код. Монографія. Київ: КСЕС, 2004. С.45-50.
6. Бондаренко О. М. Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки. автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 26 с.
7. Борбич Н. Компетентність як педагогічне явище. Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал. 2011. № 3/ С. 91-97.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ-Ірпінь. Перун, 2004. 1440 с.

9. Вишнеvsька К. Імітаційно-рольове навчання як процес підвищення комунікативної культури студентів економічної вищої школи. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць*. Випуск 11. Кривий Ріг: КДПУ, 2005. с. 211-216.

10. Глянєнко К. Педагогічні умови формування педагогічної компетентності майбутніх вчителів філологічних спеціальностей у процесі професійної підготовки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогіка*. 2016. Вип. 4.

11. Голованова Т. Педагогічні компетентності вчителя початкових класів: до проблеми визначення змісту і обсягу. *Між сучасного педагога*. 2005. № 9-10 (58,59). С. 38-40.

12. Гончаренко С. У. Український енциклопедичний словник. Вид. 2-ге, доповн. І виправл. Рівне: Волин. Обереги, 2011. 552 с.

13. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

14. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей: монографія. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 424 с.

15. Туревич Р., Калемія М. Професійна компетентність майбутнього педагога: як її формувати? *Зб. наук. пр. Подільського нац. ун-ту ім. В. Короленка: Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Вип. 10. С. 66-70.

16. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала М., 2004. 752 с.

17. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. Посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.

18. Драч І. І. Компетентнісна модель майбутнього викладача вищої школи. *Гуманітарний вісник*. Додаток 1. Вип. 27. Т. II (35). Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2012. С. 94-102.

19. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г.Кремень.
К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 338-340.
20. Жирун О. А. Педагогічна комунікація в аспекті професійної ідентичності. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка.* 2010. № 1. С. 100 -104.
21. Заблоцька О. С. Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2008. № 39. С. 52–56.
22. Заброцький М. М. Топографія комунікативної компетентності педагога. *Актуальні проблеми психології.* 2001. Т. 7. С. 272–276.
23. Заушнікова М. Психологічні умови формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда: дис. ... канд. псих. наук. 19.00.07. Київ, 2021. 249 с.
24. Зеев Э.Ф. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования. *Высшее образование в России.* 2005. № 4. С. 23-30.
25. Ковальчук Н. Комунікативна культура як умова вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ. *Науккові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2015 р. Випуск 57. С.185-187.
26. Ковалев Г. А., Лабунская В. А., Яценко Т. С. Проблемы психологии общения. Вопросы психологии межличностного познания и общения. Красноград, 1983. № 4. С. 171-172.
27. Комар О. Застосування інтерактивних технологій один із напрямків удосконалення навчального процесу. *Школа.* 2006. №6. С.64 - 67.
28. Кондратенко Н. Методика формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології: дис. ... канд. пед. н. 13.00.02. Київ, 2018. 253 с.

29. Коренева А. В. Коммуникативно-ситуативные задачи как средство обучения речевой деятельности: монография. Мурманск: МОИПКРО, 2005. 118 с.

30. Корніяка О. Особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення.

Психолінгвістика. Зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2011. Вип. 8. С. 33-45.

31. Кочкурова О. В. Особливості професійної ідентичності та професійного маргіналізму майбутніх учителів.

Психологічні перспективи. 2012. Випуск 20. С. 106-114.

32. Кошонько Г. А. Комунікативна компетентність майбутніх педагогів у системі вищої освіти. *Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної та початкової освіти: зб. наук.-метод. пр.*

За заг. ред. В. Литньова, Н. Колесник, Т. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 75-78.

33. Кузьміна Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М.: Высш. шк., 1990. С. 90.

34. Лазарев О. Критерії, показники та рівні професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю. *Збірник наукових праць.* 2014. Ч. 1. С. 210-216.

35. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. *Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матер. Міжвуз. Наук.-практ. конф.*

Харків: ОВС, 2002. С. 3-8.

36. Максимова О. О. Комунікативна компетентність вчителя початкової школи. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал.*

Дрогобич: Вид-во Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. № 5 (136). С. 59-63.

37. Мітін А., Теслюк В. Зміст та структура комунікативної компетентності майбутнього викладача ВНЗ. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 2 (39). С. 110-113.

38. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.2013.

39. Нестерова И.И. Формирование коммуникативной компетентности у студентов педвуза средством решения ситуативных коммуникативных педагогических задач: дисс. на соиск. уч. ст. канд. псих. наук: 19.00.07 СанктПетербург, 2007. 169 с.

40. Носовець Н., Пашко Т. Зміст і структура комунікативної компетентності майбутнього вчителя/технологів. Режим доступу: <https://vishnyk.chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Nosovets-N.-and-Pashko-T.pdf>

41. Онопрієнко О.В. Формування базових професійних компетенцій майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2009. 21 с.

42. Педагогічна діагностика: методичні рекомендації. Укл. В. Уруський.

[URL: http://nch.dream.ru/prok/2107229.html](http://nch.dream.ru/prok/2107229.html) (дата звернення 03.11.2021).

43. Петрух Р. Б. Сутність та структура комунікативної компетентності майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2011. Вип. 1 (20). С. 59-63.

44. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід метод. посіб. К. АДІН, 2002. 136 с.

45. Про вищу освіту: Закон України № 1556-XVII від 01.07.2014.

46. Прокопенко І. Педагогічні технології: навч. посібник. Х.: Колегіум, 2005. 224 с.

47.Рокич М. Методика "Ценностные ориентации". Большая энциклопедия психологических тестов. Авт.-сост. А. Карелин. Москва: Эксмо, 2009. С. 26-28.

48.Руденко Л. А. Теоретичні та методичні засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04/Львів. наук.-практ. центр Ін-ту проф.-тех. освіти Львів, 2016. 509 с.

49.Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: монографія. Черкаси: Брама, 2006. 370 с.

50.Симоненко С. В. Формування комунікативної компетентності фахівців з програмної інженерії у закладах вищої освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2019. 240 с.

51.Скворцова С. О. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса: Абрикос Компані, 2013. 290 с.

52.Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень. Уклад. Л. Пустовіт та ін. Київ: Довіра: СМВЦ «Рідна мова», 2000. 1017 с.

53. Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1972. Т. 3. 624 с.

54.Сучасний словник іншомовних слів. Авт.-уклад. Л. Нечволод. Харків: ТОРСІНГ-ПЛЮС, 2007. 768 с.

55.Сучасний тлумачний словник української мови. 100000 слів. За заг. ред. В. Дубічинського. Харків: Школа, 2009. 1008 с.

56.Теслюк В. М., Петрух Р. Б. Компетентнісний підхід у вищій професійній освіті. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2010. Вип. 155. Ч. 1. С. 153-158.

57.Ткаченко К., Ткаченко В. Комунікативна компетентність у системі освіти майбутніх педагогів. Режим доступу:

<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dematova10/subor/Tkachenko.pdf>.

58.Ткаченко Л. Комунікативна компетенція студентів – запорука професійного успіху. *Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України: зб. наук. ст. учасників Всеукр. наук.-практ. конференції.* м. Київ, 23–24

грудня 2003 р. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 583 с.

59.Боптя О. Комунікативна компетентність особистості. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник.* Київ: Контекст, 2000. 336 с.

60.Усанова О.Г. Коммуникативная компетентность в культуре педагогического общения: монография. Челябинск, 2004. 139 с.

61.Хомула А., Фесенко В. Позитивна мотивація як засіб формування інтеграційної комунікації. Режим доступу:

<https://sworld.com.ua/simpoz2/45.pdf>

62.Чаусова Т. В. Психологічні особливості мотивації навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис. канд.

психол. наук / спеціальність 19.00.07 / Київ, 2004.

63.Черевко В.П. Формування комунікативної компетентності менеджера у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здоб.

наук. ступеня канд. псих. наук: спец 10.00.07. К, 2001. 20 с.

64.Hymes D. On Communicative Competence. *The Communicative Approach to Language Teaching.* London, 1979. p. 5–27.

Додаток А

Джерело, автор	Визначення поняття
О.Бондаренко [6]	Компетентність – це здатність здійснювати діяльність відповідно до кваліфікаційних характеристик, здатність виконувати особливі види діяльності.
Н.Вібік [5]	Компетентність – особистісне утворення, а не наперед задана соціальна норма освітньої підготовки, яка є результатом набуття компетенцій.
Гуревич Р. [15]	Компетентність є комплексною характеристикою здатності кваліфіковано обговорювати і вирішувати питання сфери власної професійної діяльності, володіти професійними знаннями, вміннями та навичками, розв'язувати різні проблемні ситуації.
Драч І. [18]	Компетентність – це знання, вміння, навички та досвід, які формують професійні властивості фахівця на достатньому рівні для якісного виконання ним професійних функцій.
Заблоцька О. [21]	Компетентність – це особистісно-діяльнісна інтегрована категорія, формування якої починається під час навчання, в результаті поєднання початкового досвіду, знань, умінь, навичок, способів діяльності, особистісних цінностей і можливості їх застосування в процесі продуктивної діяльності в певній сфері.
Закон України «Про вищу освіту» [45]	Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.
Н.Кузьміна [49]	Компетентність є синонімом професіоналізму або ж є одним з його компонентів.
В.Лозова [35]	Компетентність пов'язана зі зрілістю особистості та набуттям нею такого стану, що дозволяє продуктивно виконувати трудові функції і досягати суттєвих результатів.
О.Пометун [66]	Компетентність – спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які людина набуває у процесі навчання.

Додаток Б

Опитувальник М. Рокіча «Ціннісні орієнтації»

НУВІП УКРАЇНИ

Інструкція: «Зараз вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання – розкласти їх у порядку значимості для вас, за тими принципами, якими ви керуєтеся у вашому житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки й вибравши ту, котра для вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть

НУВІП УКРАЇНИ

другу по значимості цінність і помістіть слідом за першою. Те ж проробіть із усіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою й посяде 18 місце. Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відбивати вашу справжню позицію».

НУВІП УКРАЇНИ

Список А

1. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).
2. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).
3. Здоров'я (фізичне й психічне).
4. Цікава робота.
5. Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).
6. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).
7. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).
8. Наявність гарних і вірних друзів.
9. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).
10. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).
11. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).
12. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).

НУВІП УКРАЇНИ

НУВІП УКРАЇНИ

НУВІП УКРАЇНИ

13. Розваги (присмне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

14. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).

15. Щасливе сімейне життя.

16. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).

17. Творчість (можливість творчої діяльності).

18. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б

1. Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.

2. Вихованість (гарні манери).

3. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).

4. Життєрадісність (почуття гумору).

5. Ретельність (дисциплінованість).

6. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).

7. Непримиренність до недоліків у собі й інших.

8. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).

9. Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова).

10. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).

11. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).

12. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.

13. Тверда воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).

14. Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани).

15. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).

16. Чесність (правдивість, щирість).

17. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).

18. Чуйність (дбайливість).

Додаток В

Тренінг розвитку комунікативної компетентності та корекції індивідуального стилю діяльності

Вступна бесіда. Я вітаю всіх, хто прийшов на цей тренінг та запрошую вас у цікаву подорож до успіхів і перемог складних ситуацій, що є актуальним для всіх, хто зібрався у цій аудиторії. В процесі професійної діяльності ми досить часто стикаємося з випадками складних ситуацій та з випадками емоційного вигорання. Стилi спілкування, орієнтація у виконанні професійної діяльності, вміння володіти собою, тримати себе в руках – це головні показники діяльності педагога, від чого залежать і його професійні успіхи, і психологічне здоров'я.

У сучасному світі складно зберігати емоційну рівновагу, тим більше педагогу, коли всі виникаючі професійні проблеми доводиться вирішувати, зберігаючи при цьому такт і повагу до колег, керівників і, саме головне, до учнів.

Будь-яке тренінгове заняття, як ви усі знаєте має правила. Пропоную всім працювати активно, брати участь у запропонованих вправах, говорити тільки від своєї особи: «Я думаю», слухати один одного уважно. Усі погоджуються із правилами?

Наш тренінг розрахований на те, щоб торкнутися теми, яка на сьогоднішній день є досить актуальною, про комунікативну компетентність, а саме вміння коректно та професійно спілкуватися, у відповідності з ситуацією, вміння керувати своєю поведінкою, емоціями у стресових та конфліктних ситуаціях, краще розуміти самих себе та інших, вчитись виражати свої почуття, переживання, конструктивним способом, практикувати способи саморегуляції.

Що ж таке комунікативність? (Відповіді педагогів)

Комунікативна компетентність – це основа практичної діяльності людини в будь-якій сфері життя. Дійсно, все в наших руках: відчуваємо ми себе щасливою людиною або нещасною, радіємо ми кожному новому дню або

просто ставимо галочки, доброзичливі і відкриті іншим людям або замкнуті, агресивні, заздрісні. Все залежить лише від нас. Людина взаємодіє з навколишнім світом, за допомогою спілкування.

Уміння ефективно спілкуватися – це унікальна здатність, яка робить людину успішною і цікавою особистістю і дозволяє домагатися в житті своїх цілей і взаєморозуміння. Уміння спілкуватися – це мистецтво слухати і чути, мистецтво бачити і відчувати, вміння зрозуміти співрозмовника і донести до нього свої думки.

Шановні колеги! Ми навчаємо, виховуємо і розвиваємо здобувачів освіти теж в процесі спілкування. І від того, наскільки воно ефективне, залежить результат нашої нелегкої праці, саме тому наша зустріч присвячена підвищенню комунікативної компетентності.

У процесі тренінгу нам належить разом пройти певний шлях, і, як зазвичай це буває, почнемо з привітання та знайомства.

1. Вправа – знайомство «Історія з торбинки» 3 – 5 хв.

Мета: налаштувати учасників на роботу за темою, активізувати відчуття особистості.

Хід вправи. На початку заняття кожен учасник оформлює картку-візитку, де вказує своє ім'я. На оформлення дається 3-5 хв. Учасники сідають у коло і по черзі витягують з торбинки, не заглядаючи в неї, один з наявних там предметів (олівець, ручка, гудзик, гумка, кубок, котушка ниток, закладка, цукерка тощо). Після того, як усі отримали якусь річ, кожен по черзі промовляє фразу, яка починається з «Я», презентуючи те, що дісталось з торбинки. Наприклад: «Я – цукерка, солоденька, смаченька, мене всі люблять». Коли всі скажуть свої фрази, можна зробити ще одне коло: передати свій предмет сусіду праворуч і промовити іншу фразу, вже «від імені» нового предмета, але починаючи знову з «Я».

2. Очікування. Вправа «Чарівна скринька» 5 – 7хв. Учасникам роздають

невеликі аркуші паперу (можна липкого). Тренер просить написати на них, чого саме учасники чекають від тренінгу. Після цього кожен учасник зачитує

свій напис і прикріплює аркуш на підготовлений тренером плакат із зображенням скриньки (проговорення відбувається на місці, а тоді всі вивішують). Тренер звертається до учасників: Отож, чого саме ви очікуєте від сьогоднішньої зустрічі? На аркушах паперу напишіть ваші очікування. А тоді помістіть свої очікування в «чарівну скриньку».

Основна частина

3. *Вправа «Волоський горіх»* 3 хв. У Вас в руках знаходяться волоські горіхи. Уважно розгляньте свій горіх, вивчивши його структуру і особливості будови. За формою волоські горіхи нагадують людський мозок. Дана подібність не випадкова природа дає зрозуміти, що ці плоди – найкраща їжа для розуму. І не тільки. Волоський горіх символізує мозковий центр. - А хто є мозковим центром освітнього процесу? (Педагог) - Так, волоський горіх символізує педагога. - За рецептом тибетської медицини волоські горіхи рекомендується регулярно приймати людям при стресах і перевтомі (як нервовій, так і фізичній, при головних болях, після важкої хвороби, для зміцнення серця. Залиште собі горіхи на пам'ять і пам'ятайте завжди, що Ви є мозковим центром у своїй професійній діяльності. І Ви повинні відповідати горіху у всіх його поняттях, а значить бути міцними, врівноваженими, мудрими, витриманими, загартованими, корисними, мати великий запас енергії.

4. *Вправа «Драбина»* 1 хв.

Мета: розвиток глобального підходу, мотивації самостійної діяльності та мотивації до успіху. - У Вашій діяльності дуже важливо усвідомлювати себе, як особистість і правильно визначати своє професійне місце розташування. (Всім учасникам тренінгу роздають листочки із схематичним зображенням сходів) - Уважно її розглянете, і відзначте своє місцезнаходження на сходах на сьогоднішній день. - Чи влаштовує Вас Ваше місце розташування на сходах? - Що заважає Вам бути на верхній сходинці? (Відповіді учасників тренінгу).

5. *Мозковий ритуал та вправа на взаємодію «Скажімо разом»* 10-12 хв.

Цілі: звернути увагу учасників один на одного, об'єднавши їх для вирішення завдань в умовах партнерських відносин; сприяти інтеграції групи, яка виникне завдяки необхідності постійно брати участь у спільній діяльності.

Група розбивається на дві-три підгрупи. Кожна підгрупа отримує від психолога один і той же блок питань.

Інструкція: як можна швидше і точніше відповісти на всі питання, представлені в списку, і дати відповіді психологу. Команда сама визначає тактику гри: все робиться разом, відповіді шукаються одночасно за кількома напрямками, кожен відповідає за одне з питань ...

Питання: 1. Імена скількох учасників тренінгу починаються з літери «С»? 2. Скільки вікон в коридорі першого поверху центрального корпусу НУБіП? 3. Хто останнім сьогодні прийшов на тренінг? 4. Потрібно з'ясувати у Світлани, в якому місті вона народилася? 5. Скільки ламп у ректора в кабінеті? 6. Дізнайтеся, яке улюблене блюдо у вашого сусіда зліва. 7. Як зветь члена тренінгової групи, який прийшов передостанній? 8. Скільки всього їдалень і буфетів у НУБіП? 9. У чому одягнена сьогодні куратор вашої групи? 10. Скільки ялин зростає на алеї перед будівлею центрального корпусу ?

Ось так і в житті виходить, хтось більш уважний і швидкий у відповідях під час розмови з викладачами. Сприймає інформацію тільки потрібну для людини, знаходячи швидко відповідь.

6. Вправа «Риба для роздумів» 6 – 8 хв.

Мета: розвиток самосвідомості, самопізнання учасників щодо комунікативної компетенції.

Ресурси: методика «Незакінчені речення», макет озера з рибами.

Хід вправи: копії незакінчених речень пишуться на макети рибок. Озеро в якому знаходяться риби, ставиться в центрі кола. Кожен учасник по черзі ловить «рибу» і зачитує речення, завершуючи його своїми словами щодо майбутньої педагогічної діяльності. Після кожної відповіді відбувається обговорення, тривалість якого визначає ведучий, що дає сигнал переходу черги до іншого «рибалки».

Незакінчені речення: - Мій найбільший страх в професійній діяльності – це... - Коли інші принижують мене, я... - Я не довіряю людям, які... - Я гніваюсь, коли хтось... - Мені важко, коли... - Вибираючи між «активна» і «пасивна», я назвала б себе... - У навчанні ... Мені не вдалось... - Мені потрібно... - Я ненавиджу... - Єдина тривожність... - Я не можу зрозуміти, чому... - Найважче всього мені... - Керувати емоціями мені... - В людях мені найбільше подобається..., тому що... - Найбільше від інших людей мені потрібно...

7. Гра «Дві півкулі». Наша майбутня робота передбачає щоденне спілкування учнями, а також і з їх батьками. У житті буває все, не завжди ми задоволені один одним, іноді навіть найближчі люди викликають у нас негативні емоції, часом нас може чимось не влаштувати хтось з учнів чи батьків.

Інструкція: Всі учасники діляться по 3 людини. Двоє людей уособлюють півкулі головного мозку учня, а третій – це педагог, який висловлює «батькам» або «учневі» претензію (вона повинна формулюватися чітко і конкретно). Завдання «півкуль» відповісти на претензію спільно (кожен говорить по одному слову, щоб вирішити проблему. Наприклад, педагог запитує: «Чому ви кожен день спізнюєтесь?». «Права півкуля»: «Ми.» «Ліва півкуля»: «проспали». Потім учасники міняються місцями. Ця гра підвищує активність, стимулює комунікативні навички, сприяє вмінню швидко приймати рішення.

8. Вправа «Рекламний ролик» (20 хв.) Всім нам добре відомо, що таке реклама. Щодня ми безліч разів бачимо рекламні ролики на екранах телевізорів і маємо уявлення, якими різними можуть бути презентації того чи іншого товару. Оскільки ми всі – споживачі рекламованих товарів, то не буде перебільшенням вважати нас фахівцями з реклами. Ось і уявімо собі, що тут ми зібралися для того, щоб створити свій власний ролик для якогось товару. Наше завдання – представити цей товар публіці так, щоб підкреслити його кращі сторони, зацікавити ним. Все – як у звичайній діяльності рекламної служби. Але один маленький нюанс – об'єктом нашої реклами будуть:

конкретні люди – майбутні педагоги, які сидять тут, в цьому колі. Зараз напишіть своє ім'я та кинете в цю коробочку. Я переминачи і кожен з вас витягне картку, на якій написано ім'я одного з учасників групи. Може виявитися, що вам дістанеться картка з вашим власним ім'ям. Нічого

страшного! Значить, вам доведеться рекламувати самого себе. В нашій рекламі буде діяти ще одна умова. ви не повинні називати ім'я людини, яку рекламуєте.

Більш того, вам пропонується уявити людину як вже професіонала. Придумайте, з ким найбільш ефективно працює ваш протеже, які його сильні сторони? Назвіть категорію населення, на яку буде розрахована ваша реклама.

Зрозуміло, в рекламному роликуні повинні бути відображені найважливіші і – справжні – гідності рекламованого об'єкта. Тривалість кожного рекламного ролика – не більше однієї хвилини. Після цього група повинна буде вгадати,

хто з її членів був представлений в цій рекламі. При необхідності можете використовувати в якості антуражу будь-які предмети, що знаходяться в кімнаті, і просити інших гравців допомогти вам. Час на підготовку п'ять хвилин.

9. Вправа «Швидка психологічна допомога» або «Аптечка для себе» 6 –

8 хв.

Мета: поділитися своїми найдійовішими засобами саморегуляції, вміння поводитися та стабілізувати свій настрій у складних, конфліктних ситуаціях.

Одним з поширених стереотипів життєвої психогіксії є уявлення про те, що найкращим способом відпочинку та відновлення є наші захоплення, улюблені заняття, хобі. Число їх зазвичай обмежено, тож у більшості людей є не більше 1-2 хобі. Багато з таких занять вимагають особливих умов, часу або стану самої людини. Однак, існує багато інших можливостей відновити та стабілізувати свої сили. В міру здобуття життєвого та професійного досвіду ми вчимося саморегуляції, тобто поводитися у конфліктних ситуаціях, керувати емоційними станами, знижувати стресовий стан, покращувати настрій у складних ситуаціях. Як саме це вдається робити? Кожному пропонується дати відповідь на питання: що допомагає стабілізувати емоційний стан та

конструктивно вести діалог у складній чи конфліктній професійній (життєвій) ситуації? Записати протягом 5 хв. свої способи стабілізації настрою, зняття стресу, заспокоєння, досягнення рівноваги, гармонії.

Обговорення: Поділіться своїми найдієвішими засобами стабілізувати емоційний стан та конструктивно вести діалог у складній чи конфліктній професійній (життєвій) ситуації. Що ви запозичили в групі при озвучуванні «Аптечок»? Що хочете сказати учасникам тренінгу?

Інформаційне повідомлення про аутотренінг. Аутотренінг – це комплекс вправ і прийомів, розрахованих на самонавіювання. Доведено, що аутогенне тренування – один із найкращих методів корекції емоційного стану особистості. Слово здатне цілеспрямовано впливати на психіку дитини: створювати бадьорий настрій; гальмувати агресивність; знімати збудження, тривожність; посилювати функції внутрішніх органів; мобілізувати внутрішні резерви організму; допомагати долати боязкість, нерішучість, невпевненість у собі. Словесні формули, які людина багато разів повторює під час аутотренінгу відкладаються в її мозку. А головний мозок, у свою чергу, подає сигнали нервовим центрам, регулюючи роботу всіх органів і систем. Таким чином ми можемо застосовувати аутотренінг для поліпшення самопочуття, а також стимулювання своєї діяльності у всіх сферах.

Методика аутотренінгу припускає використання трьох основних прийомів, які виконують один за одним: 1. Релаксація 2. Самонавіювання 3.

Самовиховання Сеансам аутотренінгу, може передувати та супроводжувати слухання музики. Вона має бути повільною, заспокійливою. Віддавна музика використовується як ефективний лікувальний чинник. Аджє приємні музичні ритми здатні врівноважити діяльність нервової системи, стабілізувати надміру збудливі темпераменти, розгальмувати надто загальмовані, заспокоїти, зняти скутість, тривожність. Аутотренінг починається з релаксації, розслаблення м'язів і заспокоєння. І якщо Ви зробите все правильно, у Вас з'явиться відчуття тепла і легкості в усьому тілі. Напруга певністю зникне. У стані повної розслабленості, слід починати повторювати фрази для самонавіювання. Сенс

фраз повинен залежати від того, що Ви хочете в собі змінити. Можна використовувати вже готовий онлайн-аутотренінг. Але, погодьтеся, якщо Ви вже вирішили працювати над собою, краще робити все самостійно.

Отож, якщо Ви самі напишете свій власний текст і будете повторювати його щодня, ефект настане дуже скоро.

10. Аутотренінг Вправа «Повітряна куля» 10 хв.

Вступне слово: А зараз я пропоную вам тришестки перепочити та розслабитись та виконати наступну медитативну вправу.

Мета: навчання навичкам релаксації та стабілізації відчуттів, подолання

стресу та напруги Інструкція: «Сядьте зручно, розслабтесь і посидьте кілька хвилин спокійно, ні про що не думаючи. Можете заплющити очі. Ви відчуваєте, як ваші руки стають теплими і важкими, приємне тепло охоплює

ваші пальці, розповсюджується вище, охоплює ваші лікті та передпліччя. Ваші

м'язи розслаблюються. Вам приємно і комфортно. Ваші ноги охоплює

приємна тепла хвиля, яка обіймає ваші коліна, стегна, піднімається вище. Ви

відчуваєте у ногах приємну важкість. Прислухайтеся до свого дихання. Ви

дихаєте вільно та спокійно. Вам приємно та комфортно. Ви відчуваєте як

розслаблюються м'язи вашого обличчя, розслаблюються повіки, щоки, лоб та

підборіддя. Ви відчуваєте приємне розслаблення у всьому тілі»

А тепер уявіть, будь ласка, що ви знаходитесь всередині повітряної кульки, яка цілком прозора, ви бачите все, що відбувається навкруги вас, але

це місце де ви можете відчувати себе цілком безпечно. Торкніться оболонки

цієї кульки руками та ногами, відчуйте її. Відчуйте цей стан спокою та

комфорту. Зараз ніякі проблеми та незгоди не турбують вас, тут вам ніщо не

заважає насолоджуватись тишею, тут саме те місце, де ви можете перепочити.

Запам'ятайте цей стан і коли ви будете готові відкрийте, будь ласка, очі та

поверніться сюди у кімнату. Як ви себе почуваете? Чи вдалось вам уявити себе

у повітряній кульці? Чи сподобалось вам виконувати цю вправу?»

Висновок: «Отже, зараз у вас була можливість тришестки перепочити та зануритись у світ спокою та комфорту. Ви можете виконувати цю вправу

завжди, коли відчуваєте втому та хочете перепочити після важкого дня, коли ви виснажені та хочете відновити власні сили й знайти ресурси для подальшої діяльності. Ви також можете виконувати цю вправу, з відкритими очима, подумки, посеред дня, коли ви вимушені спілкуватись з неприємними вам людьми або перебувати у конфліктних ситуаціях.

Сподіваюсь дана вправа допоможе вам таким чином захистити себе від надмірного перевтомлення та виснаження, що, в свою чергу, збільшить ваші ресурси для подальшої самореалізації».

11. Вправа «Мінус – плюс» 10 хв. Мета: навчитися техніці зменшення інтенсивності негативних емоцій.

1. Коли переживаєте інтенсивну емоцію, відразу «включіть внутрішнього спостерігача» і зосередьте увагу на тілесних відчуттях, м'язових затисках. Наприклад, кулаки стиснулися, або плечі піднялися, можливо, лікті притиснулися до тулуба тощо.

2. Зробіть ці відчуття ще сильнішими, тобто стисніть кулаки міцніше або підніміть плечі вище, максимально притисніть лікті до тулуба.

3. Зробіть досить різкий видих, розслабтеся, дозвольте розчинитися м'язовим напруженням.

4. Прийміть якусь іншу позу. Радості, Відкритості або Спокою і послухайте своє тіло, відчуйте зміни у внутрішньому стані. Стираючи м'язовий малюнок негативних емоцій, послаблюєте їх сили. Цю техніку можна застосовувати для зменшення інтенсивності емоцій у відповідальних ситуаціях, які чекають у майбутньому (іспит, ділова зустріч, професійне завдання тощо).

12. Валіза підсумків

Що ви взяли для себе з нашої зустрічі? Чи збулися ваші очікування?

Учасники пишуть відповіді на аркушах паперу Після цього кожен учасник зачитує свій напис і прикріплює аркуш на підготовлений тренером плакат із зображенням валізи підсумків.

Отже, розроблений тренінг розвитку комунікативної компетентності та корекції індивідуального стилю діяльності майбутніх педагогів розрахований на актуалізацію та розвиток розвитку комунікативної компетентності через

вміння висловлювати свою думку в чітко визначені проміжки часу, вміння знаходити підходи до вирішення різних завдань, вміння презентувати свої

виступи тощо (діяльнісний компонент); розвиток гнучкості мислення, здатності схоплювати далеку перспективу, передбачення, прогнозування, креативності (когнітивний компонент); розвиток цілепокладання самостійної

діяльності, прагнень до досягнення успіхів, віри в свої можливості,

впевненості в собі, незалежності і самостійності (мотиваційно-ціннісний компонент); розвиток умінь управляти собою; винахідливості; стресостійкості (емоційний компонент).

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України